

LUND UNIVERSITY

Arbetslösa tjänstemäns sociala och hälsomässiga situation

En undersökning av arbetslösheten bland medlemmar i Sv Kommunaltjänstemannaförbundet

Jönsson, Leif Roland; Starrin, Bengt

1998

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jönsson, L. R., & Starrin, B. (1998). *Arbetslösa tjänstemäns sociala och hälsomässiga situation: En undersökning av arbetslösheten bland medlemmar i Sv Kommunaltjänstemannaförbundet*. (Meddelanden från Socialhögskolan; Vol. 1998, Nr. 3), (Research Reports in Social Work; Vol. 1998, Nr. 3). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MEDELANDEN FRÅN SOCIALHÖG- SKOLAN

*Leif R. Jönsson
Bengt Starrin*

ARBETSLÖSA TJÄNSTEMÄNS SOCIALA OCH HÄLSOMÄSSIGA SITUATION

En undersökning av arbetslösheten
bland medlemmar i
Sv Kommunaltjänstemannaförbund

1998:3

**ARBETSLÖSA TJÄNSTEMÄNS
SOCIALA- OCH HÄLSOMÄSSIGA
SITUATION**

**EN UNDERSÖKNING AV ARBETSLÖSHETEN
BLAND MEDLEMMAR I
SVERIGES KOMMUNALTJÄNSTEMANNAFÖRBUND**

Leif R. Jönsson och Bengt Starrin

2:a tryckningen april 1998

FÖRORD

Denna rapport bygger på en datainsamling som en av oss (LRJ) utförde under senhösten 1997 på uppdrag av Sveriges Kommunal-tjänstemannaförbund (SKTF) i Stockholm. Detta gav oss en unik möjlighet att studera hur tjänstemän från den offentliga sektorn upplever sin vardag som arbetslösa.

Ett varmt tack till alla Ni okända kvinnor och män som tagit sig tid till att besvara de många och ibland närgångna frågor som ställdes i frågeformuläret, utan Er insats hade det självfallet inte blivit någon studie. Tack alla Ni!

Ett tack till SKTF som anslog medel till undersökningen och ett särskilt tack till Margareta Jonsson. Tack också till Ingela Carlson och Christel Svensson för deras idoga arbete med att mata in alla data från frågeformulär i SPSS och deras digra arbete med att kuvertera och sända ut frågeformulären till respondenterna.

Arbetsmarknadsdepartementet, SKTF och Socialhögskolan i Lund har bidragit med medel för att bekosta tryckningen av denna rapport.

Helsingborg och Karlstad i januari 1998

Leif R. Jönsson Bengt Starrin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD

INLEDNING 5

Arbetslöshetens problematik – en kort översikt 6

UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE 13

Undersökningsgrupp och svarsfrekvens 13

Frågeformuläret 14

Inregistrering och bearbetning av data 14

RESULTAT 16

Beskrivning av undersökningsgruppen 15

Ekonomiska svårigheter under arbetslöshet 16

Erfarenheter av skamgöranden och uppfattningar
om attityder till arbetslösa 20

Hälsa och hälsoförändringar 23

Förändringar i hälsa och i hälsorelaterade vanor 25

Hälsojämförelser mellan olika grupper 27

Ekonomi-skam modellen – att förstå ohälsans variationer 29

Förändringar i umgänge och fritid 31

Förändringar i stämningen i familjen 33

Arbetslöshet och sökande av socialbidrag 39

Jämförelse mellan arbetslösa som ansökt och
arbetslösa som ej ansökt om socialbidrag 41

Behov av råd, stöd eller hjälp 42

Förtroende för olika institutioner 43

Förändringar i det fackliga och politiska intresset 44

Arbetets betydelse 46

Framtiden 48

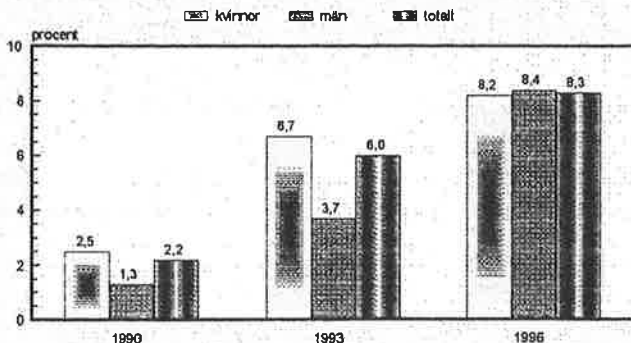
SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION 52

NOTFÖRTECKNING 58

Inledning

Under 1990-talet har det skett en omfattande förändring av sysselsättningen i Sverige. Den fulla sysselsättning som kännetecknade 1980-talets slut förbyttes under några år till massarbetslöshet. Under några få år – mellan 1990 och 1993 – försvann i runda tal en halv miljon arbeten vilket innebar att den öppna arbetslösheten steg från några få procent till drygt 8 procent. I början på detta år var drygt 13 procent arbetslösa, endera öppet arbetslösa eller i någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Sysselsättningskrisen har drabbat olika grupper på lite olika sätt. I ett traditionellt *klassperspektiv* är det framförallt industriarbetare som främst har drabbats. I ett *generationsperspektiv* är det främst de unga som fått känna av krisens verkningar. I ett *etniskt perspektiv* är det invandrarna som är de stora förlorarna. I ett *könsperspektiv* var det framförallt männen som drabbades i krisens inledande skede. Men mellan åren 1995 och 1996 minskade såväl antalet öppet arbetslösa män som män i åtgärder, medan andelen öppet arbetslösa kvinnor och kvinnor i åtgärder ökade. En viktig anledning var åtstramningen i kommuner och landsting, något som främst drabbat kvinnorna.

Figur 1. Den totala arbetslösheten inom Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund, SKTF, åren 1990, 1993 och 1996 (årsmedeltal), fördelat på kön. Källa: SKTF, Personligt meddelande M Jonsson, SKTF. Siffrorna avser genomsnittligt antal medlemmar per månad som erhållit a-kasseersättning.

Som framgår av figur 1 har arbetslösheten uttryckt i antalet personer som fått a-kasseersättning från SKTF ökat kraftigt sedan 1990. 1990 var 2,2 procent SKTF medlemmar arbetslösa. Arbetslösheten var högre bland kvinnor än bland män. Mellan 1990 och 1993 ökade arbetslösheten bland kvinnor till 6.7 procent och bland män till 3.7 procent. Mellan 1993 och 1996 fördubblades männens arbetslösheten och var då något högre än kvinnornas.

Syftet med föreliggande studie är att undersöka den sociala, ekonomiska och hälsomässiga situationen bland arbetslösa medlemmar i Sveriges Kommunaltjänstemannaförbundet.

ARBETSLÖSHETENS PROBLEMATIK – EN ÖVERSIKT

Att arbeta är någonting som värderas mycket högt i vårt samhälle. Men för många är det inte själva arbetet som är viktigt utan för många är det saker och ting som sker runt omkring själva arbetet som är till glädje som t.ex. umgänge med arbetskamrater. Men arbete ger också pengar och pengar är nödvändigt för att kunna skapa en dräglig tillvaro. För andra är det själva jobbet i sig som skänker den största glädjen genom att det är självständigt och ger möjligheter till kompetensutveckling.

Trots att många arbeten är enformiga och t.o.m. riskfyllda före- drar de allra flesta att arbeta framför att vara arbetslösa. Arbetslös betyder således inte att vara utan arbete utan det betyder också någonting mer. Förlusten av ett arbete innebär förlust av materiell art som t.ex. pengar och förlust av icke-materiell art som t.ex. status, prestige, socialt umgänge.

Alla arbetslösa drabbas dock inte lika hårt av arbetslöshet. För en del betyder det en plåga och för andra betyder det ökade möjligheter att göra det man faktiskt vill göra. Det är numera väl dokumenterat att arbetslöshet kan leda till sociala, ekonomiska och hälsomässiga problem. Men varför arbetslöshet för den ene leder till allvarliga problem men för den andre inte ger upphov till så stora bekymmer tvistar man om. Är det arbetet i sig som har den största betydelsen? Är det förlust av inkomster? Är det arbetslöshetens längd? Är det

förlust av social status och prestige? Eller är det en komplex väv av olika förhållanden.

En hel del forskning har pekat på en rad olika faktorer som i större eller mindre grad har betydelse för arbetslöshetens effekter. Vi skall i korthet beröra något av denna forskning.

En hel del studier pekar i riktning mot att kopplingen mellan arbetslöshet och psykiskt välbefinnande har att göra med *lönearbetets betydelse*. På det hela taget pekar forskningen på att ju större betydelse som arbetet har i en människas tillvaro desto kännbarare blir konsekvenserna av arbetslöshet.¹ I forskningen om arbetslöshetens konsekvenser löper som en röd tråd att arbetslöshet skadar den enskildes självbild och värde på grund av att samhället fäster så stor vikt vid att man arbetar. När en person förlorar sitt arbete förlorar hon också en viktig funktion. Hon går in i en roll som innebär minskad aktning från andra människor. Man har i litteraturen tagit upp att arbetslöshet nästan betraktas som en sorts avvikelsetillstånd och något som t.o.m. kan vara skamligt.² Arbeta betyder pengar och för de allra flesta innebär arbetslöshet en inkomstförlust. Arbeta ger dessutom struktur åt vår vakna tid, sociala kontakter med människor utanför den egna familjen, mål och avsikter förankrade i ett kollektiv, status och identitet och regelbunden aktivitet.³ Men pengar ger dessutom även en känsla av kontroll och makt.⁴

Men individens inställning till arbete är inte någonting konstant utan något som kan variera över tid beroende på en rad omständigheter. I en undersökning av en varvsnedläggelse fann Angelöw att lönearbetet intog en allt mindre central roll ju längre tid de drabbade hade varit arbetslösa.⁵ Under varsel och uppsägningsperioden värderades arbetet högre än vad det gjorde efter en tids arbetslöshet. En förklaring till lönearbetets minskade betydelse, som Angelöw anför, är att i en situation då man står inför att förlora sitt arbete och hotet om arbetslöshet är mycket påtagligt får arbetet en mer central och värdefull roll än vad det har under mer normala och mindre påfrestande förhållanden. Därför sjunker också arbetets värde efter hand. Att under lång tid leva med osäkra framtidsperspektiv och arbetslös-

hetshot kan leda till att man tar avstånd från arbetsfären och i stället inriktar sig på familje- och fritidssfären.

Till liknande slutsatser kommer Hayes & Nutman.⁶ Arbetslösheten är ett starkt hot mot arbetslösas självbild. När självbilden försämras börjar alltmer av arbetslöshetens positiva sidor och arbetets negativa sidor tona fram.

Den arbetslöshetsforskning som beaktat den *ekonomiska aspekten* visar att ju svårare den ekonomiska situationen är under arbetslöshet desto större är risken att drabbas av psykologiska, sociala och hälsomässiga problem.⁷ Men de eventuella ekonomiska svårigheter som följer av arbetslöshet är inte begränsade till enbart de arbetslösa. De har en tendens att sprida sig till andra, t.ex. familjemedlemmar som make, maka och barn. Ett flertal studier pekar på att när familjernas ekonomiska situation beaktas blir kopplingen mellan arbetslöshet, sociala problem och ohälsa tydligare.⁸ Ekonomisk stress och ekonomiska påfrestningar kan vara den omständighet som gör arbetslösheten till ett allvarligt tillstånd.⁹

Ekonomiska svårigheter i familjer i samband med arbetslöshet tycks även i många fall öka de sociala spänningarna.¹⁰ Föräldrars frustration över sin arbetslöshet och sin svåra ekonomiska situation försämrar atmosfären i hemmet. Känslor av vrede och fientlighet uppstår och dessa känslor kan gå ut över maka/make/sambo och barn.¹¹

Av den forskning som ägt rum om ekonomins betydelse kan vissa slutsatser dras. En viss miniminivå av inkomst och anställningstrygghet är nödvändig för familjers stabilitet, sammanhållning och psykiska hälsa. Utan denna miniminivå är det mycket svårt att skapa gynnsamma uppväxtvillkor för barnen. Många äktenskap upplöses som en följd av att man inte når upp till en sådan miniminivå.¹²

Människor använder sig av en mängd olika strategier för att klara av ekonomiska motgångar. Man tar av besparingar, minskar utgifterna, lånar av släkt, vänner eller andra, säljer ägodelar, byter bostad, idkar byteshandel. Men mycket litet i forskningsväg är känt om betydelsen av detta. Det är dock känt att stöd från vänner och be-

kanta kan mildra effekterna av stress i allmänhet och studier från 30-talet tyder på att det sociala stödet kan ha motsvarande funktion för att mildra stress som härrör ur ekonomiska motgångar. Studier från depressionsåren visar att familjer som kunde hålla ihop, var välintegrerade och fungerade som ett stöd för enskilda medlemmar i familjen, bemästrade inkomstförlusten på ett bättre sätt än andra.¹³ Familjer som således mötte den ekonomiska krisen under depressionsåren med sammanhållning och starka sociala band klarade av krisen mycket bättre jämfört med dem som inte kunde uppvisa sådana starka band.¹⁴

Det finns skäl att anta, bl. a. mot bakgrund av teorin om generella motståndsresurser och betydelsen av meningsbärande system, att motståndsresurser av olika slag har betydelse för att bemästra och lindra verkningarna av ekonomiska motgångar eller lågkonjunkturer.¹⁵ Studier från 30-talets depressionsår visar t. ex. att det i högre grad var människor vars liv sedan tidigare präglades av oro och instabilitet också var de som led mest av de ekonomiska motgångarna.¹⁶ Det sätt varpå människor värderar och tolkar ekonomiska förhållanden i samhället har också betydelse för hur de reagerar på ekonomiska motgångar. Ju högre värde man tillmäter pengar och arbete desto mer lider man av en förlust av dessa.

Omgivningens syn på arbetslöshet och arbetslösa tycks också ha betydelse för det sociala välbefinnandet och hälsan under arbetslöshet. Ju mer individen 'skamgörs' under arbetslöshet och ju mer skamligt det är att vara arbetslös desto allvarligare blir effekterna.¹⁷ Konsekvenserna tycks bli allvarligast när individen både är utsatt för ekonomisk påfrestning och omgivningens skamgörande.¹⁸ Det råder ingen tvekan om att arbetslösa som grupp betraktat förringas. Inte minst har massmedias roll i detta sammanhang tagits upp. Massmedia tycks ha en större benägenhet att fästa större uppmärksamhet på arbetslösa som missbrukar ersättningssystemen t.ex. får a-kassa trots att man arbetar jämfört med det betydligt större antal människor som inte gör det och som lever under mycket svåra omständigheter.¹⁹

Historiskt sett råder det inga tvivel om att arbetslösa nedvärderats och ringaktats av framförallt samhällets högre skikt. Arbetslöshet har snarare betraktats som en defekt hos den enskilde personen än som en defekt i ett samhällssystem. Uppfattningar som "Vill man ha ett arbete så får man ett" har varit vanliga. Sådana myter och skrönor lever kvar trots att de saknar empiriskt stöd. Att vara arbetslös och bli betraktad på detta sätt lägger sten på en redan stor börda. Det finns klara belägg för att arbetslösa är fullt medvetna om sin stigmatiserade sociala position och de har en stark önskan att ta sig ur den.²⁰

Det finns en allmän föreställning att *socialt stöd* från omgivningen kan mildra verkningarna av psykisk stress och att socialt stöd tycks ha en modifierande effekt på arbetslöshetens psykiska verkningar.²¹ I en studie fann man att socialt stöd påverkade kolesterolnivå, rapporterad ohälsa och nedstämdhet bland arbetare. Ju lägre det sociala stödet var desto högre kolesterolnivå, mer rapporterad ohälsa och högre grad av nedstämdhet jämfört med arbetslösa som åtnjöt socialt stöd.²²

Betydelsen av *arbetslöshetens längd* för det psykologiska och psykiska välbefinnandet har belysts i ett antal studier. Men resultaten är något motsägelsefulla. I en engelsk undersökning fann man att sambanden var kurvlinjära. Graden av psykiska obehag ökade under de första sex månaderna av arbetslöshet för att därefter avta.²³ Det finns andra studier som pekar på att de psykiska problemen ökar om arbetslösheten blir långvarig.²⁴

Vilken betydelse individens *sociala klasstillhörighet* eller *sociala position* har för att förstå effekterna av arbetslöshet råder det delade meningar om. Å ena sidan finns resultat som pekar på att arbetare drabbas mer och allvarigare av arbetslöshetens psykiska följdverkningar än vad tjänstemän gör. Sådana skillnader redovisas vanligen vid undersökningar där arbetslösa själva tillfrågas.²⁵ Å andra sidan finns det resultat som tyder på att professionella yrkesgrupper i högre grad drabbas psykiskt av arbetslöshet än vad arbetare eller icke högutbildade gör.²⁶

Det har antagits att arbetare lider mer av ekonomisk stress under arbetslöshet än vad arbetslösa ur medelklassen gör eftersom de ekonomiska marginalerna är mindre för arbetslösa arbetare. Det har vidare antagits att arbetslösa ur medelklassen drabbas mer statusmässigt av arbetslöshet än vad arbetslösa ur arbetarklassen gör eftersom de förra är mer inriktade på karriär.

En intressant fråga är vad som händer med enskilda individer vid upprepade *erfarenheter av arbetslöshet*. Forskningsresultaten är även här något motsägelsefulla. Janlert fann i sin studie av arbetslösa byggnadsarbetare tydliga samband mellan arbetslöshet och vissa former av ohälsa och nedsatt välbefinnande främst av psykosomatisk art, antalet sjukdomsdiagnoser, puls och blodtrycksförhöjningar liksom reaktioner såsom ökad oro, nedstämdhet och försämrad självkänsla. Arbetslöshet medförde hälsobesvär i första hand hos dem som tidigare hade erfarenhet av arbetslöshet. Men även de som blivit arbetslösa för första gången uppvisade försämrad hälsa i vissa avseenden.²⁷

Wauchope fann att barn till föräldrar som förlorade sina jobb och som tidigare inte hade någon erfarenhet av arbetslöshet upplevde föräldrarnas arbetslöshet som mer påfrestande och hotande än barn till föräldrar som förlorade sina jobb men som hade upprepade erfarenheter av arbetslöshet.²⁸

Traditionellt har det hävdats att kön har betydelse för det psykologiska välbefinnandet. Män antas lida mer av arbetslöshet än vad kvinnor gör.²⁹ Den förklaring som vanligen brukar anföras är att kvinnor inte tillmäter lönearbete samma betydelse som män. Dessa antaganden motsägs dock av nutida studier som visar på att åtminstone unga arbetslösa kvinnor tillmäter arbete en större betydelse än unga arbetslösa män samt att de negativa effekterna på det psykiska välbefinnandet av arbetslöshet är ungefär desamma för båda könen.³⁰

Studier tyder på att *aktivitetsnivån* under arbetslöshet har betydelse för hälsan på så sätt att ju mer aktiv man är under arbetslöshet desto bättre är den mentala hälsan.³¹

Förändrar arbetslöshet individens fackliga- och politiska medvetenhet? Det är en fråga som inte i lika hög grad belysts i litteraturen.

Det brukar hävdas att det finns uppenbara risker att massarbetslöshet med tiden kan leda till allvarliga samhällsliga spänningar.

Det finns studier som visar på att en del arbetslösa radikaliseras och andra går åt höger. Men det mest påfallande är ändå att arbetslöshet leder till politisk likgiltighet.³²

Frågan vad som avgör om arbetslöshet stärker radikala och progressiva krafter eller om arbetslöshet gör människorna mer mottagliga för auktoritära och fascistiska budskap är sannolikt mycket komplext och därför mycket svår att besvara. En del i svaret står möjligen att finna i de fackliga och även politiska rörelsernas organisering. Och i vilken utsträckning de engagerar sig i kampen för rätten till arbete.

Historiskt sett kan man konstatera att i kampen mot arbetslöshetens följder har olika typer av protester använts och arbetslöshetsrörelser bildats. Dessa kampformer har vuxit fram utifrån tanken på att en stark sammanhållning är en viktig förutsättning för att kampen mot arbetslösheten skall bli framgångsrik. Dessa kollektiva former, initierade av arbetslösa eller löntagare som hotas av arbetslöshet, har syftat till att rikta uppmärksamheten mot de förhållanden som arbetslösa varit tvungna att leva under.³³ Det krav som under historiens gång har varit det viktigaste kravet är rätten till arbete. Detta krav är inskrivet i de flesta civiliserade länders författningar men har som bekant ännu inte förverkligats.

Under den förra lågkonjunkturen dvs. i början på 1980-talet växte det fram aktivitetscentra, kamratstödande program och liknande. I spetsen för detta gick i många fall fackföreningsrörelsen. TCO spelade en aktiv roll för de arbetslösas kamp. Bl.a. initierades ett riksomfattande projekt benämnt "Arbetslöshetens konsekvenser". Runt om i landet startade olika TCO-distrikt aktivitetscentra. Man formulerade ett 12 punkters program för att bättre tillvarata arbetslösa medlemmars intressen.³⁴

Målsättningen var i huvudsak av två slag. För det första handlade det om att bedriva en facklig kamp för rätten till arbete och för det andra att lindra negativa konsekvenser av arbetslöshet. Genom att erbjuda arbetslösa aktiviteter i förening med social gemenskap hop-

pades man att de skulle kunna gå relativt obrutna ur arbetslöshets-situationen.

Under 90-talets långa period av hög arbetslöshet har lokala fackföreningar runt om i landet engagerat sig för de arbetslösas sak men vår bedömning är att det råder stora variationer i lokala fackföreningars engagemang.

UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE

UNDERSÖKNINGSGRUPP OCH SVARFREKVENSS

Urvalsramen för föreliggande undersökning utgörs av medlemmar i SKTF. I maj 1997 fanns 13 944 medlemmar registrerade som heltidsarbetslösa eller deltidsarbetslösa. Ett slumpmässigt urval ur detta register drogs så att det skulle motsvara en tiondel av det totala antalet registrerade. Det naturliga urvalet bestod således av 1 394 personer. Ett frågeformulär sändes till dessa och de ombads att fylla i det och återsända det i ett bifogat svarskuvert. Tre påminnelser skickades totalt ut. Databasinsamlingen ägde rum under perioden maj och juni 1997. Undersökningspopulation och svarsfrekvens redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Undersökningspopulation och svarsfrekvens.

Antal	%
Naturligt urval	1394
Naturligt bortfall	97
Egentligt urval	1297
Antal som deltagit	868
Egentligt bortfall	429
Bortfall	33
Svarsfrekvens procent	67

Undersökningsgruppen bestod av 1394 personer. 97 av dessa meddelade att de inte längre var arbetslösa. Svarsfrekvensen är 67 procent.

FRÅGEFORMULÄRET

Frågeformuläret innehöll frågor om bl.a.:

- Sociala bakgrundsförhållanden
- Ekonomi
- Hälsa
- Livsstil
- Bemötande som arbetslös
- Uppfattningar om allmänhetens syn på arbetslösa och socialbi-dragssökande
- Förändringar i hälsa och välbefinnande till följd av arbetslöshet
- Behov av hjälp och stöd
- Frågor om framtiden
- Förtroende för samhällets institutioner
- Åsikter om fackföreningen

De flesta frågorna i formuläret innehåller bundna svarsalternativ. Några frågor är öppna, och de svarande ombads att med egna ord formulera sitt svar.

INREGISTRERING OCH BEARBETNING AV DATA

Inmatning bearbetning och analys av data har skett med hjälp av statistikprogrammet SPSS.

I det använda frågeformuläret finns frågor som är konstruerade för att pröva ekonomi-skam modellen.³⁵ Modellen postulerar betydelsen av två förhållanden för att förstå kopplingen mellan arbetslöshet, ohälsa och sociala problem – nämligen grad av ekonomisk påfrestning och grad av skamgörande erfarenheter. Ju högre den ekonomiska påfrestningen är under arbetslöshet och ju mer skamgörande erfarenheter man har som arbetslös, desto allvarligare antas de hälsomässiga och sociala konsekvenserna bli. De sociala och hälsomässiga konsekvenserna antas bli mindre ju mindre den ekonomiska påfrestningen är och ju mindre erfarenheter man har av omgivningens skamgörande. I denna undersökning har sammanvägda mått använts för att mäta ekonomisk påfrestning och skamgörande.³⁶

RESULTAT

BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSGRUPPEN

Tabell 2. Beskrivning av undersökningsgruppen (n=868).

		%
Kön	Kvinna	80
	Man	20
Ålder	20-29 år	15
	30-39 år	27
	40-49 år	29
	50-59 år	24
	60-65 år	6
Utbildning³⁷	Folkskola el. enh.sk.	5
	Yrkesutbildning	9
	Grundskola el motsv.	18
	Gymnasieskola	33
	Utbildn.minst ett år utöver gymn. skola	20
	Examen från univ. el. högskola	14
Familjetyper	Sambo utan barn	33
	Sambo med barn	38
	Ensamst. utan barn	20
	Ensamst. med barn	9
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	81
	Första gen. invandr.	15
	Andra gen. invandr.	4
Typ av arbetslöshet	Öppet arbetslös	81
	I åtgärd	20
Heltid/deltidsarbetsl.	Arbetslös på heltid	67
	Arbetslös på deltid	33
Arbetslöshetstidens längd	1-12 mån	37
	13-24 mån	18
	25-36 mån	16
	37-48 mån	12
	49 mån -	18

I tabell 2 ges en statistisk beskrivning av undersökningsgruppen. Andelen kvinnor är betydligt flera än andelen män. 30 procent är femtio år eller äldre. Drygt fyra av 10 är under 40 år.

I runda tal har en tredjedel utbildning utöver gymnasieskola. En tredjedel av deltagarna i undersökningen är gifta/samboende utan hemmavarande barn under 20 år. Nästan var tionde är ensamstående med hemmavarande barn under 20 år.

Drygt var sjätte (15 procent) tillhör första generationens invandrare. 81 procent är öppet arbetslösa. 2/3 är arbetslösa på heltid. 30 procent har en sammanlagd arbetslöshetstid på mer än 3 år.

EKONOMISKA SVÅRIGHETER UNDER ARBETSLÖSHET

I tabell 3 på nästa sida redovisas utbredningen av ekonomiska svårigheter under arbetslösheten. Som framgår av tabell 3 har 12 procent tvingats att pantsätta ägodelar för att klara sina utgifter. Nästan var fjärde har tvingats att sälja ägodelar och 16 procent tvingats att byta bostad. Nästan hälften av deltagarna har lånat pengar.

52 procent saknar kontantmarginal dvs. kan inte om de hamnar i en oförutsedd situation skaffa fram 14.000 kr inom en vecka. Detta är en betydligt högre siffra än vad som gäller för den svenska befolkningen som helhet. I en studie som genomförts av SCB saknade år 1994 23 procent av befolkningen kontantmarginal.³⁸ Bland lägre tjänstemän i SCB-studien var det 18 procent och bland högre tjänstemän 12 procent som saknade kontant marginal. Bland ensamstående med barn var siffran 48 procent.

16 procent uppger att de tvingats byta bostad på grund av ekonomiska skäl. Denna siffra kan jämföras med siffror som Boverket redovisar för hela svenska folket. Den fråga som ställdes i Boverkets undersökning var om man under de senaste två åren tvingats flytta till en mindre och billigare bostad. I den senaste undersökningen uppgav 4 procent av befolkningen i åldrarna 16-64 år att de tvingats till detta.³⁹

En tredjedel har endera tvingats pantsätta ägodelar, sälja ägodelar eller byta bostad på grund av ekonomiska skäl.

Tabell 3. Ekonomiska svårigheter under arbetslöshet, fördelade på sociala bakgrunds-förhållanden.

	Pant- satt ägo- delar ⁴³	Sålt ägo- delar ⁴²	Bytt bostad ⁴⁰	Lånat pengar ⁴¹	Saknar kontant- margi- nal ⁴⁴	Endera pantsatt, sålt ägod. el. bytt bostad
	%	%	%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen	12	24	16	49	52	33
Kön						
Kvinna	9	19	14	45	50	28
Man	22	42	24	62	57	<u>53</u>
Ålder						
20-29 år	7	18	15	58	51	30
30-39 år	14	29	15	62	59	38
40-49 år	15	28	19	51	56	38
50-59 år	10	18	15	31	43	27
60-65 år	2	8	8	19	34	13
Utbildning						
Folkskola el. enh.sk	15	24	18	33	46	34
Yrkesutbildning	6	19	17	34	47	27
Grundskola el motsv.	11	21	16	45	55	30
Gymnasieskola	11	24	17	54	52	35
Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk.	11	21	15	50	52	30
Examen från univ. el högskola	14	28	13	51	50	33
Familjetyp						
Sambo utan barn	6	16	10	31	42	23
Sambo med barn	9	19	8	48	49	24
Ensamst. utan barn	20	38	<u>36</u>	68	62	<u>56</u>
Ensamst. med barn	<u>23</u>	38	27	<u>75</u>	<u>78</u>	<u>52</u>
Etnicitet						
Ej inv. bakgrund	10	21	14	45	48	30
Första gen. invandr.	<u>23</u>	38	25	66	71	49
Andra gen. invandr.	9	21	27	52	47	33
Typ av arbetslöshet						
Öppet arbetslös	10	22	15	48	50	31
I åtgärd	19	30	22	54	58	40
Heltid/ deltid arbetslös						
Arbetslös på heltid	13	28	20	54	55	38
Arbetslös på deltid	8	15	9	38	45	22
Arbetslöshetstidens längd						
1-12 mån	9	17	13	43	50	25
13-24 mån	11	20	15	48	48	29
35-36 mån	10	22	15	45	46	32
37-48 mån	14	28	16	57	59	39
49 mån -	17	<u>39</u>	24	60	60	48

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:

Pantsättning är vanligast bland ensamstående med barn och bland första generationens invandrare (23 procent). Pantsättning är minst vanligt i åldersgruppen 60-65 år. Framförallt de som har varit arbetslösa den längsta tiden har tvingats sälja ägodelar av ekonomiska skäl. Minst utbrett är detta i åldersgruppen 60-65 år.

Det finns en tydlig samvariation mellan arbetslöshetstidens längd och försäljning av ägodelar. Ju längre man varit arbetslös desto vanligare är det.

Bostadsbyte av ekonomiska skäl är mest vanligt bland ensamstående utan barn och minst vanligt i åldersgruppen 60-65 år. Det framgår att ju längre tid man varit arbetslös desto vanligare är det med bostadsbyte.

Lån av pengar är vanligast bland ensamstående med barn och minst vanligt i åldersgruppen 60-65 år.

Avsaknad av kontantmarginal är mest utbredd bland ensamstående med barn och minst vanlig i åldersgruppen 60-65 år.

Andelen som endera tvingats att pantsätta ägodelar, sälja ägodelar eller byta bostad är ett sammanfattande mått på ekonomiska problem under arbetslöshet. De grupper som förefaller vara mest drabbade ekonomiskt i något av dessa avseenden är män och ensamstående med eller utan hemmavarande barn under 20 år.

De grupper som förefaller vara minst drabbade är framförallt äldre i åldersgruppen 60-65 år men också deltidsarbetslösa och sambonde/gifta utan hemmavarande barn under 20 år.

I tabell 4 redovisas andelen som efter arbetslösheten en eller flera gånger ej kunnat lösa ut receptbelagd medicin, avstått från läkar- eller tandläkarbesök samt andelen som tvingats till något av detta.

För nästan var fjärde (23 procent) har det hänt att de helt eller delvis ej kunnat lösa ut receptbelagd medicin. 31 procent har under den tid man varit arbetslös någon gång avstått från läkarbesök på grund av att man inte haft råd med besöket. 34 procent har av samma skäl avstått från tandläkarbesök. 44 procent har endera avstått från läkar- eller tandläkarbesök eller helt eller delvis ej kunnat lösa ut receptbelagd medicin.

Tabell 4. Andelen som ej kunnat lösa ut receptbelagd medicin, tvingats avstå från läkar- och tandläkarbesök på grund av ekonomiska skäl, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden.

		Ej kunnat lösa ut recept ⁴⁵	Avstått från läkarbesök ⁴⁶	Avstått från tandläkarbesök ⁴⁷	Endera avstått från läkar-el. tandläkar besök eller ej kunnat lösa ut receptbelagd medicin
		%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen		23	31	34	44
Kön	Kvinna	22	28	31	41
	Man	27	43	46	55
Ålder	20-29 år	23	36	36	52
	30-39 år	30	37	43	54
	40-49 år	27	37	38	48
	50-59 år	14	18	22	30
	60-65 år	0	8	8	8
Utbildning	Folkskola el. enh.sk.	15	21	25	30
	Yrkesutbildning	15	28	27	37
	Grundskola el motsv.	27	31	33	41
	Gymnasieskola	22	31	36	46
	Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk.	21	30	32	43
	Examen från univ. el högskola	30	35	38	48
Familjety	Sambo utan barn	12	20	22	29
	Sambo med barn	22	29	33	43
	Ensamst. utan barn	27	40	43	56
	Ensamst. med barn	54	60	55	72
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	19	26	30	40
	Första gen. invandr.	35	55	53	63
	Andra gen. invandr.	36	36	36	55
Typ av arbetslöshet	Öppet arbetslös	22	30	32	42
	I åtgärd	27	34	42	51
Heltid/ delt. arbetslös	Arbetslös på heltid	23	33	37	47
	Arbetslös på deltid	22	27	27	37
Arbetslöshetstidens längd	1-12 mån	20	28	32	42
	12-24 mån	22	28	33	44
	25-36 mån	19	25	31	35
	37-48 mån	26	38	36	48
	49 mån -	31	41	38	52

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:

Som framgår av tabell 4 är det i gruppen ensamstående med hemmavarande barn under 20 år som det är vanligt att man av ekonomiska skäl helt eller delvis inte kunnat lösa ut receptbelagd medicin, avstått från läkarbesök och avstått från tandläkarbesök. Drygt sju av 10 (72 procent) bland dem som är ensamstående med barn har under den tid de varit arbetslös avstått från något av detta. Bland första generationens invandrare är det också vanligast att man av ekonomiska skäl har tvingats avstå från läkar- eller tandläkarbesök eller inte kunnat lösa ut receptbelagd medicin. Minst vanligt är detta i åldersgruppen 60-65 år.

ERFARENHETER AV SKAMGÖRANDE OCH UPPFATTNINGAR OM ATTITYDER TILL ARBETSLÖSA

I tabell 5 redovisas undersökningsgruppens erfarenheter av omgivningens nedvärderande attityder (skamgöranden). 38 procent av deltagarna i undersökningen har varit med om att andra människor varit irriterade på dem därför att de är arbetslösa. 19 procent har erfarenhet av att andra varit irriterade på dem. Drygt fyra av 10 har erfarenhet av att andra betraktat dem som lata därför att de går arbetslösa. En tredjedel har varit med om att andra ej brytt sig om vad man sagt eller gjort. Omfattande och varierande erfarenheter har 11 procent av undersökningsdeltagarna.

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA: Vi kan notera att det är åldersgruppen 60-65 år som har varit minst utsatt för omgivningens skamgörande. Den åldersgruppen är också tillsammans med den yngsta åldersgruppen de som har varit minst utsatta för omfattande skamgöranden.

Mest utsatta för omgivningens skamgöranden är ensamstående med barn och första generationens invandrare.

Vi kan också notera att genomgående har män mer erfarenheter av skamgöranden än vad kvinnor har.

Faktorn arbetslöshetens längd uppvisar ett samband med skilda former av skamgöranden på så sätt att ju längre arbetslöshet desto mer skamgörande erfarenheter.

Tabell 5. Olika tyngd av skamgöranden under arbetslöshet, fördelade på sociala bakgrundsförhållanden.

	Irriterade på Dig ⁴⁸	Hållit sig undan Dig ⁴⁹	Betraktat Dig som mindre kunnig ⁵¹	Betraktat Dig som lat ⁵⁰	Ej brytt sig om det Du sagt el. gjort ⁵²	Omfatt. erfarenheter. av [a-e] ⁵³
	[a] %	[b] %	[c] %	[d] %	[e] %	%
Hela undersökningsgruppen	38	19	43	40	33	11
Kön						
Kvinnor	35	16	43	39	32	9
Män	48	31	44	45	38	17
Ålder						
20-29 år	42	11	48	50	25	3
30-39 år	42	17	46	47	35	10
40-49 år	42	27	47	42	36	17
50-59 år	32	18	38	29	34	11
60-65 år	11	9	21	13	26	0
Utbildning						
Folkskola el. enh.sk	35	15	38	23	28	8
Yrkesutbildning	31	13	28	28	28	8
Grundskola el motsv.	33	21	38	36	33	9
Gymnasieskola	38	16	50	47	35	11
Utbildn. minst ett år utöver gymnasiesk.	40	22	42	39	30	12
Examen från univ. el högskola	43	23	48	43	39	13
Familjetyp						
Sambo utan barn	35	16	39	34	32	9
Sambo med barn	35	17	44	39	31	9
Ensamst. utan barn	44	23	44	44	35	13
Ensamst. med barn	51	27	54	56	46	21
Etnicitet						
Ej inv. bakgrund	35	15	40	38	31	8
Första gen. invandr.	50	43	59	48	44	23
Andra gen. invandr.	52	15	61	49	30	9
Typ av arbetslöshet						
Öppet arbetslös	36	17	41	39	31	9
I åtgärd	50	30	55	47	43	18
Hel-/ deltid arbetslös						
Arbetslös på heltid	43	23	48	46	37	13
Arbetslös på deltid	28	12	35	27	25	6
Arbetslöshetstidens längd						
1-12 mån	33	16	38	36	26	9
12-24 mån	33	15	37	37	28	10
25-36 mån	41	20	44	41	39	12
37-48 mån	50	22	53	42	39	7
49 mån -	43	27	54	48	44	16

Arbetslösa i 'åtgärder' har också mer erfarenheter av omgivningens skamgörande än vad 'öppet' arbetslösa har vilket möjligen kan förklaras av att arbetslösa i åtgärder har varit arbetslösa en längre tid än vad 'öppet' arbetslösa har varit.

I undersökningen ställdes även frågor om hur man tror att människor som inte har egen arbetslösheterfarenhet betraktar dem som är arbetslösa (tabell 6).

Den mest utbredda föreställningen är att man tror att allmänheten anser att en arbetslös är en person som har blivit offer för samhällsutvecklingen. Lite drygt sex av 10 tror att allmänheten tycker synd om den arbetslöse, tycker att det är en person som saknar framåtanda och tycker att det är en person som utan egen skuld hamnat i en svår situation.

Tabell 6. Andelen som anser att följande uppfattningar om den arbetslöse är ganska eller mycket vanliga bland människor som inte har erfarenhet av att vara arbetslös, fördelat på heltidsarbetslösa och deltidsarbetslösa.

	Totalt	Heltidsarbetslös		Deltidsarbetslös	
	%	Män %	Kvinnor %	Män %	Kvinnor %
<i>En person</i> ⁵⁴ (Andelen som svarat mycket eller ganska vanligt)					
har blivit ett offer för utvecklingen i samhället	78	79	77	76	74
det är synd om	63	61	59	69	68
saknar framåtanda utan egen skuld hamnat i en svår situation	61	58	62	64	71
har drabbats av otur	59	57	55	64	57
utnyttjar systemet	58	62	55	52	50
är lat	57	63	54	48	47
har sig själv att skylla	32	37	36	23	27
blivit orättvist behandlad	28	24	40	29	24
har alkohol eller drogproblem	19	19	30	12	18
har haft en svår barndom, ekonomiskt och socialt	14	12	19	14	27

Nästan sex av tio tror att det är mycket eller ganska vanligt att allmänheten anser att den arbetslöse är en person som utnyttjar systemet och som är en lat person.

Få tror att allmänheten anser att den arbetslöse är en person som har alkohol- eller drogproblem eller en person som haft en svår barndom.

JÄMFÖRELSE MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA: Vissa skillnader finns mellan kvinnor och män. Heltidsarbetslösa kvinnor tror i betydligt större utsträckning än vad heltidsarbetslösa män gör att allmänheten anser att den arbetslöse är en lat person som utnyttjar systemet.

En betydligt större andel heltidsarbetslösa män tror att allmänheten anser att den arbetslöse behandlats orättvist än vad heltidsarbetslösa kvinnor gör. En betydligt större andel heltidsarbetslösa män tror även att allmänheten kopplar alkohol- och drogproblem till arbetslöshet än vad heltidsarbetslösa kvinnor gör.

Det finns vissa skillnader mellan heltidsarbetslösas föreställningar och deltidsarbetslösas. Heltidsarbetslösa tror i mindre utsträckning än vad deltidsarbetslösa gör att allmänheten anser att den arbetslöse är en person som utan egen skuld hamnat i en svår situation och i större utsträckning att allmänheten anser att den arbetslöse är en lat person.

HÄLSA OCH HÄLSOFÖRÄNDRINGAR

I tabell 7 redovisas undersökningsgruppens hälsosituation. Som framgår har 23 procent av undersökningsgruppen under de senaste tre månaderna besvärats av magont eller magbesvär minst några gånger i veckan. 27 procent har besvärats av huvudvärk, 29 procent av sömnproblem, nästan en tredjedel av nedstämdhet och nervositet/oro. 16 procent har besvärats av mer allvarliga hälsoproblem dvs. de har under de senaste tre månaderna i stort sett dagligen besvärats av endera magont, huvudvärk eller sömnproblem.

JÄMFÖRELSE MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA: På det hela taget är det den yngsta och den äldsta åldersgruppen som rapporterar minst hälsobesvär och grupperna första generationens och andra generationens invandrare som rapporterar mest besvär.

Tabell 7. Olika typer av besvär under de senaste tre månaderna fördelade på sociala bakgrunds-förhållanden.

		Magbes- vär ⁵⁵	Huvud- värk ⁵⁶	Sömn- probl ⁵⁷	Nedst. het ⁵⁸	Nervos. /oro ⁵⁹	Allv. ohälsa ⁶⁰
		%	%	%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen		23	27	29	32	32	16
Kön	Kvinna	23	30	28	33	32	16
	Man	21	17	34	30	32	15
Ålder	20-29 år	21	25	17	22	26	9
	30-39 år	24	34	29	37	36	19
	40-49 år	24	26	31	34	30	19
	50-59 år	22	24	33	33	34	16
	60-65 år	18	18	31	28	22	10
Utbildning	Folkskola el. enh.sk.	25	20	44	33	36	17
	Yrkesutbildning	27	37	27	31	27	17
	Grundskola el motsv.	32	32	34	29	32	21
	Gymnasieskola	18	26	27	32	32	15
	Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk.	21	26	27	33	33	13
	Examen från univ. el högskola	18	23	27	38	31	15
Familje- typ	Sambo utan barn	22	27	28	26	28	10
	Sambo med barn	22	30	28	33	29	18
	Ensamst. utan barn	21	21	30	40	39	19
	Ensamst. med barn	30	39	36	39	40	22
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	22	26	25	29	28	14
	Första gen. invandr.	26	33	45	43	<u>50</u>	<u>25</u>
	Andra gen. invandr.	<u>41</u>	<u>41</u>	<u>41</u>	<u>52</u>	48	22
Typ av ar- betslöshet	Öppet arbetslös	23	29	30	33	32	16
	I åtgärd	22	24	30	34	33	15
Heltid/ del- arbetslös	Arbetslös på heltid	22	29	31	36	35	17
	Arbetslös på deltid	25	24	26	25	26	16
Arbetslös- hetstidens längd	1-12 mån	20	26	24	30	28	13
	12-24 mån	21	30	25	26	29	18
	25-36 mån	22	24	37	39	35	15
	37-48 mån	30	28	29	38	37	17
	49 mån -	26	30	38	35	37	21

Förändringar i hälsa och i hälsorelaterade vanor

I tabell 8 redovisas självrapporterade förändringar i hälsan och i hälsovanor till följd av arbetslöshet. 7 procent av undersökningsgruppen rapporterar att arbetslösheten inneburit en förbättring av det psykiska välbefinnandet. 43 procent rapporterar en försämring.

6 procent uppger att de ökat sin alkoholkonsumtion och 7 procent uppger en minskning. 13 procent har ökat och 8 procent minskat sitt bruk av tobak.

9 procent rapporterar att det allmänna hälsotillståndet förbättrats och 30 procent att det försämrats.

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA: Förbättringar av det psykiska välbefinnandet rapporteras främst bland dem med den kortaste utbildningen (13 procent) och förbättringar av det allmänna hälsotillståndet främst i åldersgruppen 60-65 år (13 procent). Försämringar i det psykiska välbefinnandet är vanligast bland ensamstående med barn och försämringar i det allmänna hälsotillståndet vanligast bland första generationens invandrare.

Vi kan notera att såväl försämringar av det psykiska välbefinnandet som försämringar av det allmänna hälsotillståndet tenderar att samvariera med arbetslöshetstidens längd fram till en arbetslöshets-tid på 37-48 mån. Ensamstående med eller utan barn rapporterar i högre grad försämringar än vad samboende med eller utan barn gör.

En ökning av alkoholkonsumtionen rapporteras främst av ensamstående utan barn och en minskning främst i gruppen med den kortaste utbildningen. I denna grupp finns dock den största utbredningen av ökad tobakskonsumtion. En minskning av tobakskonsumtionen rapporteras främst i gruppen med den högsta utbildningen.

Vi kan också notera att män i större utsträckning än kvinnor rapporterar en försämring av det allmänna hälsotillståndet. Männerna rapporterar såväl en större ökning som en minskning i alkoholkonsumtionen. Det betyder att arbetslösheten i större utsträckning tenderar att förändra männens alkoholvanor än vad den gör för kvinnorna.

Tabell 8. Hälsöförändringar och förändringar i hälsorelaterade vanor, fördelade på sociala bakgrundsförhållanden.

		Förändr. Psykvälb. ⁶¹		Förändr. i alkkons ⁶²		Förändr. i tobaksk. ⁶³		Förändr. i det allm. hälsotill- ståndet ⁶⁴	
		Bät. %	Sämr %	Ökat %	Minsk. %	Ökat %	Minsk. %	Bät. %	Sämr %
Hela undersökningsgruppen		7	43	6	7	13	8	9	30
Kön	Kvinna	7	43	5	5	13	8	9	27
	Man	7	46	10	12	13	11	8	40
Ålder	20-29 år	3	35	7	6	9	8	7	16
	30-39 år	8	46	6	6	11	8	8	30
	40-49 år	6	47	4	8	16	8	7	34
	50-59 år	10	44	6	7	14	10	10	34
	60-65 år	6	28	11	4	15	3	<u>13</u>	23
Utbildning	Folkskola el. enh.sk	<u>13</u>	45	5	<u>13</u>	<u>24</u>	6	10	40
	Yrkesutbildning	5	39	6	2	14	8	7	28
	Grundskola el motsv.	5	44	5	7	19	6	7	33
	Gymnasieskola	5	42	7	5	12	10	9	27
	Utbildn. minst ett år utöver gymnasiesk.	11	44	5	9	10	6	12	29
	Examen från univ. el högskola	10	45	7	9	9	<u>12</u>	7	35
Familje- typ	Sambo utan barn	9	41	6	6	13	9	10	28
	Sambo med barn	5	38	2	5	9	7	8	28
	Ensamst. utan barn	7	49	<u>13</u>	12	18	8	10	33
	Ensamst. med barn	10	<u>58</u>	7	8	14	11	8	41
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	8	42	6	6	12	8	9	26
	Första gen. invandr.	5	53	4	12	21	14	9	<u>51</u>
	Andra gen. invandr.	6	42	9	6	17	7	6	36
Typ av ar- betslöshet	Öppet arbetslös	7	44	6	7	13	9	8	30
	I åtgärd	8	46	4	7	12	8	10	33
Heltid/delt. arbetslös	Arbetslös på heltid	9	48	7	8	14	10	10	34
	Arbetslös på deltid	3	33	4	3	11	6	5	22
Arbetslös- hetstidens längd	1-12 mån	8	36	5	7	11	9	9	25
	12-24 mån	7	39	5	5	13	7	9	26
	25-36 mån	5	53	6	8	14	11	8	37
	37-48 mån	9	56	5	7	16	8	11	40
	49 mån -	5	45	10	8	14	8	5	30

Hälsojämförelser mellan olika grupper

I tabell 9 jämförs hälsosituationen för heltidsarbetslösa kvinnor i föreliggande studie med andra grupper av heltidsarbetslösa kvinnor. Andelen heltidsarbetslösa kvinnor i SKTF som besvärats av nedstämdhet är några procentenheter lägre än för kvinnor i Skåneundersökningen och för arbetslösa kvinnor som är medlemmar i SIF. Andelen kvinnor i föreliggande studie som besvärats av nervositet/oro är i nivå med arbetslösa kvinnor i SIF. Vi kan konstatera att andelen kvinnor i SKTF som besvärats av såväl nedstämdhet som nervositet/oro är klart högre än motsvarande siffror för kvinnor i arbete.

Utbredningen av allvarlig ohälsa är något lägre jämfört med gruppen arbetslösa medlemmar i SIF, klart lägre jämfört med kvinnor i Skåneundersökningen och klart högre jämfört med kvinnor i vårdarbete.

Tabell 9. Hälsan bland kvinnor i några undersökningar.

	Nedstämdhet %	Nervositet /oro %	Allvarlig ohälsa %
Kvinnor i vårdarbete (Sjukhuset i Karlstad) (n=428) ⁶⁵	11	7	9
Uppsagda kvinnor från vårdarbete (Sjukhuset i Karlstad) (n= 505) ⁶⁶	18	25	12
Unga arbetslösa kvinnor (Orter i Värmland) (n= 249) ⁶⁷	29	21	13
Arbetslösa kvinnor (Skåneundersökningen) (n= 608) ⁶⁸	40	45	34
Arbetslösa SIF-medl. Kvinnor Göteborg (enbart arbetslösa på heltid) (n=235)	41	37	19
Arbetslösa SKTF-medl. kvinnor (enbart arbetslösa på heltid) (n=440)	37	36	17

I tabell 10 görs en jämförelse mellan olika grupper av arbetslösa män. Vi kan notera att andelen män i föreliggande undersökning som rapporterar att de besvärats av nedstämdhet och nervositet/oro är lägre än för arbetslösa män i Skåneundersökningen och för arbetslösa SIF-medlemmar. Men siffrorna är högre än för uppsagda järnverksarbetare och unga arbetslösa män. I de sista fallen kännetecknas dessa grupper av en genomsnittligt kortare arbetslöshetsperiod än män i de andra undersökningarna. Andelen som besvärats av allvarlig ohälsa är något högre än motsvarande siffror för arbetslösa SIF-medlemmar men klart lägre än för arbetslösa i Skåneundersökningen.

Tabell 10. Hälsan bland män i några undersökningar.

	Nedstämd- het %	Nervositet /oro %	Allvarlig ohälsa %
Uppsagda järnverksarbetare (Hagfors) (n=137) ⁶⁹	23	28	9
Unga arbetslösa män (Orter i Värmland) (n= 253) ⁷⁰	19	18	7
Långtidsarbetslösa män (Skåneundersökningen) (n= 623) ⁷¹	36	41	24
Arbetslösa SIF-medl. män Göteborg (enbart arbetslösa på heltid) (n=185)	39	36	14
Arbetslösa SKTF-medl. män (enbart arbetslösa på heltid) (n=135)	30	31	16

I tabell 11 redovisas självrapporterade hälsoförändringar till följd av arbetslöshet i olika grupper av arbetslösa. Lägsta andelen som rapporterar försämrat psykiskt välbefinnande återfinns i de båda grupperna arbetslösa manliga SKTF-medlemmar.

Tabell 11. Hälsöförändringar till följd av arbetslöshet, heltidsarbetslösa.

	Försämrat psykiskt välbefinnande %	Försämrat allmänt hälso- tillstånd %
Arbetslösa SIF-medl. kvinnor Göteborg (n=235)	52	37
Arbetslösa SIF-medl. män Göteborg (n=185)	51	40
Arbetslösa SIF-medl. Kvinnor Helsingborg, (n=357)	48	34
Arbetslösa SIF-medl. män Helsingborg, (n=233)	43	35
Arbetslösa SKTF-medl. kvinnor (n=440)	48	31
Arbetslösa SKTF-medl. män (n=135)	50	43

Försämringar av det psykiska välbefinnandet är minst utbrett bland arbetslösa manliga SIF-medlemmar i Helsingborgsöskningen. Arbetslösa manliga SIF-medlemmar i Göteborgsundersökningen är den grupp där försämringar i det allmänna hälsotillståndet är mest utbrett.

Ekonomi-skam modellen – att förstå ohälsans variationer

I tabell 12 redovisas utbredningen av ohälsa i ljuset av två förhållanden nämligen graden av ekonomisk påfrestning och graden av skamgöranden. Faktorn ekonomisk påfrestning är ett sammanvägt index av frågor om ekonomi medan faktorn skamgörande utgörs av ett sammanvägt index av frågor om olika erfarenheter av nedlåtande attityder (mer om detta i metodavsnittet).

Som framgår av tabell 12 gäller för både kvinnor och män att utbredningen av olika typer av besvär med ett undantag är störst bland dem som både är utsatta för högre grad av ekonomisk påfrestning och mer av skamgöranden. De är, med några undantag, minst ut-

bredda bland dem som är utsatta för lägre grad av ekonomisk påfrestning och mindre av skamgöranden.

Tabell 12. Ekonomi-skam modellen och ohälsa, fördelat på kön..

	Magbes- vär %	Huvud- värk %	Sömn- probl. %	Nedst. het %	Nervo- sitet/oro %	Allv. ohälsa %
Lägre grad av ekonomisk påfrestning och mindre av skamgörande						
kvinnor	15	19	13	11	11	7
män	5	9	8	22	19	3
Lägre grad av ekonomisk påfrestning och mer av skamgörande						
kvinnor	19	26	27	31	33	14
män	5	9	24	23	18	0
Högre grad av ekonomisk påfrestning och mindre av skamgörande						
kvinnor	28	33	30	30	37	20
män	29	14	38	17	19	<u>26</u>
Högre grad av ekonomisk påfrestning och mer av skamgörande						
kvinnor	<u>30</u>	<u>41</u>	<u>41</u>	<u>58</u>	<u>50</u>	<u>24</u>
män	<u>31</u>	<u>27</u>	<u>51</u>	<u>41</u>	<u>45</u>	21

I tabell 13 redovisas försämringar av det psykiska välbefinnandet och av det allmänna hälsotillståndet i relation till graden av ekonomisk påfrestning och graden av skamgöranden.

Som framgår av tabell 13 är försämrat psykiskt välbefinnande och försämrade allmän hälsa klart mest förekommande bland dem som både är utsatta för högre grad av ekonomisk påfrestning och mer skamgörande. Utbredningen av dessa försämringar är minst bland dem som är utsatta för lägre grad av ekonomisk påfrestning och mindre skamgörande.

Tabell 13. Ekonomi-skam och förändringar i psykiskt välbefinnande och synen på tillvaron, fördelade på kön.

	Försämrat psykvälbef. %	Försämrat allm hälsotillstånd %
Lägre grad av ekonomisk påfrestning och mindre av skamgörande		
kvinnor	18	11
män	21	18
Lägre grad av ekonomisk påfrestning och mer av skamgörande		
kvinnor	47	20
män	41	29
Högre grad av ekonomisk påfrestning och mindre av skamgörande		
kvinnor	46	26
män	35	29
Högre grad av ekonomisk påfrestning och mer av skamgörande		
kvinnor	<u>65</u>	<u>49</u>
män	<u>65</u>	<u>58</u>

FÖRÄNDRINGAR I UMGÄNGE OCH FRITID

I tabell 14 redovisas självrapporterade förändringar i sociala kontakter och fritidsaktiviteter.

Som framgår av tabell 14 uppger 33 procent att arbetslösheten inneburit att de mer sällan och 8 procent att de mer ofta umgås med kompisar och vänner.

11 procent uppger att arbetslösheten inneburit att de mer ofta och 6 procent att de mer sällan träffar grannar. Färre saker på fritiden gör 24 procent och fler saker gör 27 procent.

Tabell 14. Förändringar i umgänge och fritid, fördelade på sociala bakgrundsförhållanden.

		Kontakten med vänner ⁷²		Kontakt med grannar ⁷³		Förändringar fritidsaktiviteter ⁷⁴	
		mer sällan %	mer ofta %	mer sällan %	mer ofta %	färre saker %	fler saker %
Hela undersökningsgruppen		33	8	11	6	24	27
Kön	Kvinna	31	8	9	6	22	27
	Man	43	10	20	4	34	26
Ålder	20-29 år	19	18	2	8	20	23
	30-39 år	31	10	13	7	26	27
	40-49 år	36	5	14	7	25	25
	50-59 år	40	5	12	2	25	28
	60-65 år	32	0	9	4	15	43
Utbildning	Folkskola el. enh.sk.	45	0	15	0	26	18
	Yrkesutbildning	32	5	10	4	21	33
	Grundskola el motsv.	33	6	12	6	22	24
	Gymnasieskola	30	10	9	7	23	30
	Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk.	36	10	15	7	25	25
	Examen från univ. el högskola	32	8	11	4	29	27
Familje- typ	Sambo utan barn	34	5	10	5	20	35
	Sambo med barn	29	7	11	5	21	21
	Ensamst utan barn	40	10	13	4	33	22
	Ensamst. med barn	34	19	10	15	29	35
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	30	8	8	6	21	28
	Första gen. invandr.	54	6	30	2	39	23
	Andragen. invandr.	18	15	6	0	24	24
Typ av ar- betslöshet	Öppet arbetslös	32	8	10	6	23	28
	I åtgärd	43	6	18	3	29	23
Heltid/del- tidsarbetsl.	Arbetslös på heltid	38	9	12	6	25	28
	Arbetslös på deltid	23	5	10	4	22	24
Arbetslös- hetstidens längd	1-12 mån	29	10	10	6	23	28
	12-24 mån	29	5	10	7	21	28
	25-36 mån	40	3	10	4	22	22
	37-48 mån	39	13	15	6	26	26
	49 mån -	37	9	14	5	31	29

JÄMFÖRELSE R MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:
Utbredningen av "mer sällan" kontakter med kompisar och vänner är störst bland första generationens invandrare. "Mer sällan" kontakter är vanligare bland män än bland kvinnor.

Ensamstående med barn är den grupp som framförallt ökat sina kontakter med kompisar och vänner. En ökning av umgänget med kompisar och vänner är vanligare bland yngre än bland äldre.

Även när det gäller kontakter med grannar återfinns den största andelen som minskat sina kontakter bland första generationens invandrare.

Vissa könsskillnader kan noteras. Män har i betydligt större utsträckning än kvinnor minskat sina kontakter.

Största andelen som mer ofta träffar och är tillsammans med grannar återfinns bland ensamstående med barn.

Andelen som blivit mindre aktiva på sin fritid är störst bland gruppen första generationens invandrare.

Vissa könsskillnader kan noteras. En betydligt större andel män har blivit mindre aktiva jämfört med kvinnorna.

Den största andelen som ökar sina fritidsaktiviteter i åldersgruppen 60-65 år.

Förändringar i stämningen i familjen

I tabell 15 redovisas andelen som uppger att arbetslöshetssituationen påverkat stämningen i familjen. Till dem som hade hemmavarande barn under 20 år ställdes frågan om arbetslösheten påverkat stämningen mellan Dig och Dina barn? Som framgår av tabell 15 uppger 32 procent en försämrad och 18 procent en förbättrad stämning.

Till dem som var gifta eller sammanboende ställdes frågan om arbetslösheten påverkat stämningen mellan Dig och Din sambo, maka/make? 35 procent uppger att stämningen försämrats och 7 procent att stämningen förbättrats.

Andelen som uppger en försämrad relation till barnen tenderar samvariera med arbetslöshetens längd på så sätt att ju längre arbetslöshet desto vanligare med försämrad stämning.

Tabell 15. Förändrad stämning i familjen till följd av arbetslösheten, fördelat på kön, arbetslöshetstidens längd, ekonomiska grubblerier och erfarenheter av omgivningens skamgöranden.

		Relationen till bamen ⁷⁵		Relationen till sambo ⁷⁶	
		Försämrad stämning	Förbättrad stämning	Försämrad stämning	Förbättrad stämning
		%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen		32	18	35	7
Kön	Kvinna	32	18	32	7
	Man	34	21	49	10
Arbetslöshets- tidens längd	1-12 mån	26	20	30	8
	12-24 mån	30	13	38	4
	25-36 mån	38	19	40	7
	37-48 mån	36	20	43	10
	49 mån -	43	17	34	7
Ekonomiska grubblerier⁷⁷	Dagligen eller nästan dagligen				
	kvinnor	54	10	60	2
	män	55	18	69	14
	Aldrig eller mer sällan än 1 g/vecka				
	kvinnor	12	23	12	9
	män	13	20	11	11
Erfarenheter av omgivningens skamgöranden⁷⁸	Mer				
	kvinnor	43	16	46	4
	män	50	14	60	9
	Mindre				
	kvinnor	22	19	22	9
	män	8	32	34	11

Andelen som uppger en försämrad stämning är mer än fyra gånger så stor bland dem som dagligen eller nästan dagligen grubblar över ekonomin jämfört med dem som aldrig eller mer sällan än en gång i veckan grubblar över hur det skall gå med ekonomin.

Bland dem som har mer skamgörande erfarenheter är andelen som uppger försämrad stämning betydligt större än bland dem som har mindre erfarenheter. Mest påtaglig skillnad med avseende på detta finns bland män.

I anslutning till frågorna om förändrad stämning inom familjen till följd av arbetslösheten gavs utrymme att med egna ord kortfattat beskriva på vilket sätt stämningen förändrats.

Av dem som upplevt att stämningen mellan dem och deras barn förändrats till det sämre angav en stor andel att det berodde på den försämrade ekonomin. Några exempel:

Sämre ekonomi oro inför framtiden, vilket leder till att man lättare blir irriterad osv. kan inte resa på semester som andra familjer.

P.g.a. min situation föredrog min dotter att flytta till sin pappa istället, som har en bra ekonomi, jag kan verkligen säga att arbetslösheten drabbat mig hårt.

Vi bråkar ofta om pengar och utgifter, det är svårt för en tonåring att förstå att det mesta i samhället kostar pengar, och att vårt gemensamma hushåll inte kan handla vad som behågas.

Man blir lätt irriterad av att gå hemma hela dagarna, man har inte pengar att göra saker, det har blivit sämre sedan jag blivit ensamstående.

Man blir irriterad när barnen tjatar mycket p.g.a. ibland dålig ekonomi, man skulle vilja göra mera för sina barn om man hade råd.

Vi är mer lättretliga, jag som mamma har ständigt dåligt samvete, aktiviteter för barn kostar pengar och det har vi inte.

En annan grupp av svar handlar om att arbetslösheten i sig har påverkat humöret. Några exempel:

Mer lättretad, fler konflikter som bottnar i att jag inte trivs.

Jag är mer irriterad, ledsen och orkar ingenting.

Humöret - man har inte riktigt samma tålamod längre.

Det är oftare bråk och irritation mellan oss, vi umgås mindre än förut, barnen håller sig mer på sina rum, förmodligen för att slippa allt tjat.

Jag är oftare arg och irriterad på mina barn och man, de tycker att jag kan göra allt även när dom kommit hem.

Ibland får de känna av att man inte mår bra, man försöker att hålla sina barn utanför, men det är också viktigt att kunna berättta och förklara varför.

Blir fort arg, har ingen lust att diskutera, svårt att argumentera för vissa saker när man är arbetslös, som förälder känner man sig misslyckad.

De känner min oro ser att jag inte är glad längre, tystare, ofta ledsen.

Kortare stubin, dåligt humör, sämre engagemang i barnens fritid.

Bland dem som svarat att stämningen blivit bättre framhöll att de numera hade mer tid över till att umgås och göra saker tillsammans med barnen eller vara behjälplig med läxor. Några exempel:

Kan vara med det mer hjälp med läxor, lära dom till olika fritidsintressen, bara fördelar man kommer närmare varandra.

Är alltid hemma när mitt barn kommer hem, vi kan prata och vara tillsammans.

Jag är mer pigg och utvilad ingen stress som påverkar barnen till att känna sig

undanträngda p.g.a. arbetet, tid att lyssna på dom och umgås.

Jag kan ibland se det som lyx att finnas hemma när vår dotter kommer hem från skolan, tidigare när jag jobbade konfronterades jag jämt av dåligt samvete när jag hämtade sist på dagis.

Barnen tycker det är bra när mamma är hemma, jag finns ju till hands på ett tryggt sätt, mer tid tillsammans, har tid att vara med dom på deras villkor och inte en massa måste.

Tagit till vara på min arbetslöshet så positivt som möjligt för mina barn, har haft mer tid att lyssna och pyssla med dem.

Vi har mycket kontakt, fast jag tror att dom oroar sig för min ensamhet mycket, vi gör saker tillsammans cyklar simmar mm.

Vi har fått mer tid att tala med varandra, jag hinner intressera mig för hans skolarbete och fritidsaktiviteter, dessutom har jag lärt känna hans kompisar.

Tydliga könsskillnader kan noteras när det gäller andelen som uppger att stämningen till sambo/maka/maka försämrats. 49 procent av männen uppger en försämrad stämning medan motsvarande siffra för kvinnorna är 32 procent.

Andelen som uppger en försämrad stämning är klart högre bland dem som dagligen eller nästan dagligen grubblar över hur det skall gå med ekonomin jämfört med dem som aldrig eller mer sällan än en gång i veckan grubblar över hur det skall gå med ekonomin.

Tydliga skillnader finns också med avseende på skamgörande erfarenheter. De som har mer erfarenheter av omgivningens skamgörande rapporterar i betydligt större utsträckning att stämningen försämrats.

Av dem som angivit en försämrad stämning nämner många den försämrade ekonomin som en anledning. Några exempel:

Det är tjat och gnat om pengar, bråkar om småsaker p.g.a. att jag går hemma hela dagarna och tycker det är trist.

Känns dåligt att inte kunna betala sina egna utgifter, man måste krusa, ibland känner man sig osjälvständig (beroende).

Jag känner mig mindre värd både i min mans ögon och mina egna, mycket grubbleri hur man ska få pengarna att räcka till, ekonomiska problem är väldigt påfrestande för förhållande.

Arbetslösheten har i några fall lett till att man flyttat isär:

Min kille och jag flyttade isär när jag blev arbetslös p.g.a. av allt mitt tjat, var lat och aldrig nöjd han orkade inte med mig.

En del tar upp det minskade självförtroendet och relationen till make/maka/sambo påverkats av detta:

Jag har dåligt självförtroende, nästan ingen livslust, ekonomin har blivit sämre, så det uppstår konflikter.

Tyvärr upplever jag att min man och jag kommit ifrån varandra betydligt, han har vuxit medan jag krympt, respekteras inte intellektuellt och så bidrar jag inte så mycket ekonomiskt, oerhört dålig kontakt.

'Isolering' nämns av ett antal som en viktig anledning till försämrad stämning. Man träffar sällan andra vilket kan leda till ökade krav på den andre partnern. Exempel

Jag kan vara mer lättirriterad. Jag saknar regelbunden kontakt med vuxna.

Vi nöter på varandra, det är tjat och gnat vi kliver nästan på varandra i vår lilla lägenhet, alla dåliga sidor kommer tydligare fram.

Knappt tio procent svarade att de tyckte att relationen till make/maka/sambo förbättrats under arbetslösheten. De flesta angav att man hade mer tid åt varandra. Några exempel:

Vi får mer tid för oss själva och hemmet.

Kan träna tillsammans eftersom vi annars haft olika tider, hinner med hemmet, ingen stress, det påverkar i sin tur sex, fritid och allt.

En del kvinnor har återgått till den traditionella hemmafrurollen och menade att det förbättrat stämningen i förhållande till maken:

Jo, nu finns en hemmafru som ser till att middagen är serverad, tvätten tvättad, lägenheten städad.

Inget bråk om hushållsarbetet tid att laga mat (riktig mat och baka).

Min man tycker det är bra att jag är hemma, vi kan träffas mer och har kvällar och helger tillsammans.

ARBETSLÖSHET OCH SÖKANDE AV SOCIALBIDRAG

Som framgår av tabell 16 har 18 procent någon gång efter arbetslösheten sökt socialbidrag. Andelen socialbidragssökande är dubbelt så stor bland män jämfört med kvinnor.

Den största andelen socialbidragssökande kvinnor återfinns i gruppen ensamstående med barn och den största andelen socialbidragssökande män återfinns bland dem som varit arbetslösa den längsta tiden.

Andelen som sökt socialbidrag under den tid de varit arbetslösa samvarierar på ett tydligt sätt med ålder. Var femte kvinna och drygt var tredje man under 30 år har någon gång under den tid de varit arbetslösa ansökt om socialbidrag.

Vi kan också av tabell 16 utläsa att bland dem som varit arbetslösa en kortare tid är andelen socialbidragssökande lägre än bland dem som varit arbetslösa en längre tid.

För kvinnor gäller att första och andra generationens kvinnor i större utsträckning ansökt om socialbidrag jämfört med kvinnor utan invandrarbakgrund.

Vi kan också av tabell 16 utläsa att heltidsarbetslösa i betydligt större utsträckning ansökt om socialbidrag än vad deltidsarbetslösa har gjort.

Tabell 16. Andelen socialbidragssökande kvinnor och män, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden.

		Socialbidragssökande ⁷⁹		
		Totalt	Kvinnor	Män
		%	%	%
Hela undersökningsgruppen		18	15	30
Ålder	20-29 år	23	20	35
	30-39 år	22	19	37
	40-49 år	20	15	35
	50-59 år	10	8	18
	60-65 år	2	3	0
Utbildning	Folkskola el. enh.sk	13	4	25
	Yrkesutbildning	13	7	40
	Grundskola el motsv.	17	17	16
	Gymnasieskola	21	19	34
	Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk	18	13	32
	Examen från univ. el högskola	14	11	24
Famllje- typ	Sambo utan barn	8	7	15
	Sambo med barn	12	9	33
	Ensamst. utan barn	31	25	42
	Ensamst. med barn	47	50	25
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	16	13	28
	Första gen. invandr.	29	24	36
	Andra gen. invandr.	21	21	20
Typ av ar- betslöshet	Öppet arbetslös	17	15	29
	I åtgärd	23	20	30
Heltid/deltids- arbetslös	Arbetslös på heltid	21	18	31
	Arbetslös på deltid	11	9	19
Arbetslös- hetstidens längd	1-12 mån	11	10	15
	12-24 mån	14	11	26
	25-36 mån	18	11	44
	37-48 mån	20	19	25
	49 mån -	34	30	47

Jämförelse mellan arbetslösa som ansökt och arbetslösa som ej ansökt om socialbidrag

Som framgår av tabell 17 framträder betydande skillnader i ekonomiskt, socialt och hälsomässigt avseende mellan arbetslösa som efter arbetslösheten ansökt om socialbidrag jämfört med de arbetslösa som ej ansökt om bidrag.

Tabell 17. Jämförelse mellan arbetslösa som sökt socialbidrag och arbetslösa som ej sökt socialbidrag med avseende på ekonomiska, sociala och hälsomässiga förhållanden.

	Avstått från endera läkar- el. tandl- besök	Endera pantsatt, sålt ägodelar el. bytt bostad	Allvarlig ohälsa	Nedstämd het	Omfattande erfarenheter av skamgörande	Försämrat psykiskt välbefinnande	Försämrat allmänt hälsotillstånd
	%	%	%	%	%	%	%
Ansökt om socialbidrag							
kvinnor	85	71	26	53	14	65	44
män	78	77	21	36	24	53	49
Ej ansökt om socialbidrag							
kvinnor	33	20	15	29	8	38	25
män	44	42	13	28	14	42	36

Andelen socialbidragssökande kvinnor och män som under arbetslösheten avstått från läkar-, tandläkarbesök eller bytt bostad på grund av ekonomiska skäl är 85 respektive 78 procent. Motsvarande siffror för ej socialbidragssökande kvinnor och män är 33 respektive 44 procent.

Bland bidragssökande har 71 procent av männen och 77 procent av kvinnorna endera pantsatt, sålt ägodelar eller bytt bostad. Motsvarande siffror för ej bidragssökande kvinnor och män är 20 respektive 42 procent.

Betydande hälsoskillnader finns samt betydande skillnader i andelen som uppger hälsoförsämringar och andelen som har erfarenheter av skamgöranden mellan dem som ansökt och dem som ej ansökt om bidrag.

Behov av råd, stöd eller hjälp

I undersökningen ställdes frågan om man anser sig ha behov av råd, stöd eller hjälp i olika avseenden för att komma tillrätta med sin situation framöver.

Drygt var tredje anser att de har ganska eller mycket stort behov av råd, stöd eller hjälp för att finna arbete.

Nästan var tredje har behov av råd, stöd eller hjälp för att finna lämplig utbildning och nästan lika stor andel med att komma tillrätta med sin ekonomi. Nästan var fjärde har behov råd, stöd eller hjälp för att komma i psykisk balans.

Den största skillnaden finns mellan socialbidragssökande och ej socialbidragssökande vad gäller behovet av råd, stöd eller hjälp för att komma till rätta med ekonomin. Stora skillnader finns även mellan socialbidragssökande och ej socialbidragssökande vad gäller frågan om behovet av råd, stöd eller hjälp för att komma i psykisk balans.

Tabell 18. Jämförelse mellan arbetslösa som sökt socialbidrag och arbetslösa som ej sökt socialbidrag med avseende på hjälpbehov.

	Tot. %	Mycket eller ganska stort behov			
		Ansökt om social- bidrag kvinnor %	män %	Ej ansökt om social- bidrag kvinnor %	män %
Behov av råd, stöd, hjälp ⁸⁰					
... med att söka arbete	35	37	50	24	34
... med att finna lämplig utbildning	32	43	42	29	35
... med att komma till rätta med ekonomin	31	65	75	21	31
... med att komma i psykisk balans igen	23	44	39	18	23

Vilka behöver man då hjälp ifrån? Av tabell 19 framgår att man behöver främst hjälp från 'släkt och vänner' och 'arbetsförmedlingen' (55 respektive 52 procent). Var tredje har behov av råd, stöd eller hjälp från fackföreningen och lite drygt var femte från hälso- och sjukvården.

Tabell 19. Andelen som anser att de framöver kommer att vara i mycket stort eller ganska stort behov av t.ex. rådgivning, stöd eller hjälp i något avseende, fördelat på kön och ansökande om socialbidrag.

	Mycket eller ganska stort behov				
	Tot. %	Ansökt om social- bidrag		Ej ansökt om social- bidrag	
		kvinnor %	män %	kvinnor %	män %
Behov av rådgivning, stöd eller hjälp från ⁸¹					
... Släkt eller vänner	55	69	57	55	44
... Arbetsförmedlingen	52	53	67	51	47
... Din fackförening	33	30	41	33	30
... Hälso- och sjukvården	21	36	37	18	18
... Banken	17	29	47	12	20
... Försäkringskassan	15	27	33	12	14
... Sociala myndigheter	10	34	44	4	9
... Budget- eller konsument- rådgivare	11	23	29	8	9
... Kyrkan	8	7	13	8	9

De största skillnaderna mellan socialbidragssökande och ej socialbidragssökande finns vad gäller behov av hjälp från "Sociala myndigheter" och "Budget- eller konsumentrådgivare".

FÖRTROENDE FÖR OLIKA INSTITUTIONER

I undersökningen ställdes frågan om hur stort förtroende man känner för ett antal olika samhälleliga institutioner.

Som framgår av tabell 20 hyser män och kvinnor störst förtroende för 'Polisen' följt av 'Försäkringskassan'. Minst förtroende hyser kvinnor för 'Regeringen', 'Riksdagen' och "Det sociala välfärdssystemet". Minst förtroende hyser män för 'Svenska kyrkan', 'Regeringen', 'Riksdagen' och "Det svenska välfärdssystemet". Noterbart är att kvinnor hyser mindre förtroende för 'Regeringen', 'Riksdagen' och "Det svenska välfärdssystemet" än vad män gör.

Tabell 20. Andel som har mycket stort eller ganska stort förtroende för följande institutioner, fördelat på kön.

	Mycket eller ganska stort förtroende ⁶²	
	kvinnor %	män %
Polisen	68	61
Försäkringskassan	52	54
Radio/TV	46	50
Fackföreningen	43	49
Rättsväsendet	43	48
Försvaret	43	45
Svenska kyrkan	41	26
Dagstidningarna	35	44
Arbetsförmedlingen	35	42
Socialtjänsten	28	33
Det sociala välfärdssystemet	22	31
Riksdagen	20	31
Regeringen	17	28

FÖRÄNDRINGAR I DET FACKLIGA OCH POLITISKA INTRESSET

I tabell 21 redovisas förändringar i det politiska och fackliga intresset samt facklig och politisk aktivitet under arbetslöshet.

Som framgår av tabell 21 har arbetslösheten för 12 procent medfört ett ökat fackligt intresse. För 17 procent har arbetslösheten minskat intresset.

21 procent uppger att arbetslösheten medfört ett ökat politiskt intresse. 14 procent uppger att intresset minskat. Nio procent har varit på ett fackligt möte under de senaste 12 månaderna och sju procent på ett politiskt möte.

Fem procent uppger att arbetslösheten inneburit en ökning och 11 procent en minskning av den fackliga aktiviteten.

Tabell 21. Förändringar i det politiska och fackliga intresset och facklig och politisk aktivitet, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden.

	Förändringar vad gäller intresset för fackliga frågor ⁸⁴		Förändringar vad gäller intresset för politiska frågor ⁸⁵		Varit på fackligt möte senaste 12 mån ⁸⁶	Varit på politiskt möte senaste 12 mån ⁸⁷	Blivit mer el. mindre fackligt aktiv ⁸³	
	mer	mindre	mer	mindre			mer	mindre
	%	%	%	%	%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen	12	17	21	14	9	7	5	11
Kön								
Kvinna	12	15	20	12	24	10	4	9
Man	13	<u>28</u>	27	18	24	17	<u>10</u>	17
Ålder								
20-29 år	9	11	20	9	11	3	4	4
30-39 år	8	16	18	12	22	9	4	8
40-49 år	17	18	21	18	25	10	8	12
50-59 år	14	20	24	13	<u>34</u>	20	7	13
60-65 år	6	25	26	13	28	17	0	<u>21</u>
Utbildning								
Folkskola el. enh.sk.	0	26	5	15	30	<u>23</u>	0	16
Yrkesutbildning	8	18	31	8	23	5	3	12
Grundskola mots.	15	17	21	13	25	12	7	11
Gymnasieskola	12	17	16	17	19	10	6	10
Utb..minst 1 år utöver gymnsk.	14	13	26	10	28	13	6	9
Examen från univ. el högskola	12	21	27	15	29	15	7	12
Familjetyp								
Sambo u. barn	11	18	22	10	27	14	6	9
Sambo m. barn	10	15	17	15	23	10	5	11
Ensamst u. barn	16	20	28	14	19	13	4	14
Ensamst. m. barn	12	22	19	20	32	14	4	10
Etnicitet								
Ej inv. bakgrund	11	16	20	11	24	11	5	10
Första generationens invandr.	16	27	23	<u>28</u>	26	16	9	14
Andra generationens invandr.	<u>24</u>	6	<u>36</u>	9	12	6	9	3
Typ av arbetslöshet								
Öppet arbetslös	11	18	20	14	24	11	5	10
I åtgärd	16	17	28	15	23	16	6	13
Hel-/deltidsarbetslöshet								
Arbetslös på heltid	11	21	24	14	22	12	4	14
Arbetslös på deltid	14	11	16	12	30	10	9	5
Arbetslöshetstidens längd								
1-12 mån	9	14	16	10	19	9	3	9
12-24 mån	14	15	21	14	23	10	6	9
25-36 mån	13	18	23	16	31	11	9	9
37-48 mån	21	26	28	17	33	16	9	14
49 mån -	10	22	27	16	23	16	4	13

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:

Framförallt är det andra generationens invandrare som ökat sitt fackliga intresse. Minskat sitt intresse har framförallt män gjort. Minskningen av det fackliga intresset samvarierar med ålder. Det minskade intresset avtar med sjunkande ålder.

Andra generationens invandrare är även de som uppvisar den största ökningen av det politiska intresset. Den största andelen som minskat sitt politiska intresse återfinns inom gruppen första generationens invandrare.

Arbetslösheten tycks förändra det fackliga och politiska intresset i större utsträckning för män jämfört med kvinnor. Både andelen som ökat respektive minskar sitt intresse är större bland män.

Ökningen av det politiska intresset samvarierar med arbetslöshetens längd. På det hela taget tycks det politiska intresset öka med en ökning av arbetslöshetens längd.

Andelen som varit på ett fackligt möte under de senaste 12 månaderna är störst bland gruppen 50-59 år (34 procent). Andelen som varit på ett politiskt möte är störst bland de som har den kortaste utbildningen (23 procent).

Bland gruppen män återfinns den största andelen som uppger att de blivit mer fackligt aktiva och bland gruppen 60-65 år återfinns den största andelen som uppger en minskning. Andelen som minskat sina fackliga aktiviteter samvarierar med ålder och arbetslöshetens längd. Andelen som minskat sin fackliga aktivitet minskar med ålder och arbetslöshetens längd.

ARBETETS BETYDELSE

I tabell 24 redovisas andelen som anser det viktigt (ganska eller mycket viktigt) respektive oviktigt (inte särskilt viktigt och inte alls viktigt) att ha ett arbete att gå till på dagarna. Som framgår är det 90 procent som anser det viktigt och 10 procent oviktigt.

Tabell 24. Andelen som anser att det är viktigt (ganska eller mycket viktigt) och oviktigt (inte särskilt viktigt eller inte alls viktigt) att ha ett arbete att gå till på dagarna, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden.

		Arbetets betydelse	
		Viktigt	Oviktigt
		%	%
Hela undersökningsgruppen		90	10
Kön	Kvinna	91	9
	Man	87	13
Ålder	20-29 år	98	2
	30-39 år	90	10
	40-49 år	94	6
	50-59 år	85	15
	60-65 år	70	30
Utbildning	Folkskola el. enh.sk.	90	10
	Yrkesutbildning	88	12
	Grundskola el motsv.	88	12
	Gymnasieskola	93	7
	Utbildn. minst ett år utöver gymm. Skola	88	12
	Examen från univ. el. högskola	88	12
Familjetyper	Sambo utan barn	87	13
	Sambo med barn	95	5
	Ensamst. utan barn	85	15
	Ensamst. med barn	90	10
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	89	11
	Första gen. invandr.	92	8
	Andra gen. invandr.	90	10
Typ av arbetslöshet	Öppet arbetslös	89	11
	I åtgärd	92	8
Heltid/deltidsarbetsl.	Arbetslös på heltid	88	12
	Arbetslös på deltid	95	5
Arbetslöshetstidens längd	1-12 mån	91	9
	13-24 mån	89	11
	25-36 mån	83	7
	37-48 mån	89	11
	49 mån -	88	12

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:

Arbetets betydelse sammanhänger med ålder. Den största andelen som anser det viktigt att ha ett arbete att gå till på dagarna återfinns i åldersgruppen under 30 år. Den största andelen som anser ett arbete oviktigt finns bland dem som är 60 år eller äldre.

Andelen kvinnor som anser det viktigt med ett arbete är något högre än för män.

I tabell 25 redovisas siffror om arbetets betydelse från olika undersökningar av arbetslösa. Som framgår av tabell 25 är skillnaderna mycket små. Arbetets betydelse är genomgående högt. I de olika undersökningarna är siffrorna något högre för kvinnor än för män.

Tabell 25. Arbetets betydelse i några grupper av arbetslösa.

	Mycket eller ganska viktigt att ha ett arbete att gå till på dagarna	
	kvinnor %	män %
Arbetslösa SIF-medl. Göteborg	90	86
Arbetslösa SIF-medl. Helsingborg	87	82
Arbetslösa SKTF-medl Riksomfattande	91	87

FRAMTIDEN

Andelen bland de heltidsarbetslösa som hyser ganska stora eller mycket stora förhoppningar om att få ett jobb inom ett år är 24 procent. Andelen som hyser ganska små eller mycket små förhoppningar är 49 procent. 35 procent ser ganska eller mycket optimistiskt och 27 procent ganska eller mycket pessimistiskt på framtiden.

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA:

Den största andelen som hyser stora förhoppningar om att få ett arbete inom ett år finns bland dem som varit arbetslösa 1-12 månader och den största andelen som hyser små förhoppningar återfinns i åldersgruppen 60-65 år.

Tabell 26. Förhoppningar inför och synen på framtiden, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden (endast heltidsarbetslösa).

		Förhoppningar om att få ett jobb inom ett år ⁸⁹		Synen på framtiden ⁸⁸	
		Stora	Små	Optimistisk	Pessimist.
		%	%	%	%
Hela undersökningsgruppen		24	49	35	27
Kön	Kvinna	24	49	35	26
	Man	27	50	37	28
Ålder	20-29 år	36	28	47	6
	30-39 år	29	43	32	29
	40-49 år	25	46	37	28
	50-59 år	16	63	30	32
	60-65 år	3	91	41	34
Utbildning	Folkskola el. enh.sk	8	88	21	29
	Yrkesutbildning	18	53	40	22
	Grundskola el motsv	18	57	37	28
	Gymnasieskola	25	49	33	26
	Utbildn.minst ett år utöver gymnasiesk.	24	43	35	25
	Examen från univ. el högskola	36	37	41	31
Familjetyper	Sambo utan barn	23	54	34	24
	Sambo med barn	26	47	34	26
	Ensamst. utan barn	21	47	36	30
	Ensamst. med barn	31	42	41	29
Etnicitet	Ej inv. bakgrund	23	49	35	26
	Första gen. invandr.	28	49	37	37
	andra gen. invandr.	20	45	25	15
Typ av arbetslöshet	Öppet arbetslös	24	49	35	27
	I åtgärd	25	50	36	26
Arbetslöshetstidens längd	1-12 mån	37	32	45	18
	12-24 mån	24	53	38	21
	25-36 mån	16	58	28	39
	37-48 mån	13	56	25	31
	49 mån -	13	68	25	36

Tydliga skillnader finns med avseende på ålder och arbetslöshettstidens längd. Ju yngre man är, ju kortare tid man varit arbetslös desto större är förhoppningarna och ju äldre man är, ju längre tid man varit arbetslös desto mindre är förhoppningarna om att få ett arbete inom ett år.

Den största andelen framtidsoptimister återfinns bland dem i åldersgruppen 20-29 år och den största andelen framtidspessimister bland dem som varit arbetslös i 25-36 månader.

Av tabell 26 kan utläsas en tendens till att ju längre man varit arbetslös i desto mindre utsträckning intar man en optimistisk syn på framtiden.

I undersökningen ställdes en fråga om oro för att man själv eller familjen inom ett år kommer att drabbas av olika företeelser. Av tabell 27 framgår att 60 procent är ganska eller mycket oroliga för att de kommer att få svårigheter att få ekonomin att gå ihop. 31 procent är oroliga för att de måste flytta och 34 procent är oroliga för att livslusten kommer att försämrans. 43 procent är oroliga för att de kommer att få svårigheter att bygga upp en bra tillvaro, 33 procent är oroliga för att de kommer att drabbas av dålig fysisk hälsa och 30 procent att de kommer att drabbas av dålig psykisk hälsa.

JÄMFÖRELSENER MELLAN UNDERGRUPPER AV ARBETSLÖSA: Av tabell 27 kan vi utläsa att den största andelen som är oroliga för att ekonomin skall försvåras, att de måste flytta, att livslusten försämrans samt att svårigheter att bygga upp en bra tillvaro skall uppstå återfinns bland gruppen ensamstående med barn. Den minsta andelen vad avser detta återfinns bland åldersgruppen 60-65 år. Dessutom finns den minsta andelen som är orolig för att drabbas av dålig psykisk hälsa i denna åldersgrupp.

Tabell 27. Oro för att drabbas av olika företeelser, fördelat på sociala bakgrundsförhållanden.

	Svårigh. med ekono- min ⁹¹ %	Måste flytta ⁹⁰ %	Livs- lusten för- sämras ⁹² %	Svårigh. bygga bra till- varo ⁹³ %	Drabbas av dålig fysisk hälsa ⁹⁴ %	Drabbas av dålig psykisk hälsa ⁹⁵ %
Hela undersökningsgruppen	60	31	34	43	33	30
Kön						
Kvinna	60	30	34	42	34	31
Män	61	36	35	43	27	28
Ålder						
20-29 år	61	31	21	44	19	21
30-39 år	70	36	39	48	35	34
40-49 år	65	36	42	47	40	34
50-59 år	48	25	31	37	33	30
60-65 år	34	13	17	17	21	15
Utbildning						
Folkskola el. enh.sk.	54	31	35	40	43	30
Yrkesutbildning	48	22	33	35	26	26
Grundskola el motsv.	61	34	39	41	39	37
Gymnasieskola	60	29	30	41	30	29
Utbildn. minst ett år utöver gymnasiesk.	62	32	31	47	31	26
Examen från univ. el högskola	64	36	42	46	34	32
Familjetyp						
Sambo utan barn	46	22	30	32	30	28
Sambo med barn	64	31	31	43	31	29
Ensamst. utan barn	68	38	38	51	34	34
Ensamst. med barn	<u>80</u>	<u>49</u>	<u>52</u>	<u>60</u>	42	34
Etnicitet						
Ej inv. bakgrund	58	30	31	39	31	28
Första gen. invandr.	68	42	49	59	45	<u>39</u>
Andra gen. invandr.	72	25	34	50	38	38
Typ av arbetslöshet						
Öppet arbetslös	60	30	34	42	33	30
I åtgärd	62	33	37	45	33	31
Hel-/deltidsarbetslöshet						
Arbetslös på heltid	65	34	39	47	34	34
Arbetslös på deltid	51	24	25	34	31	23
Arbetslöshettidens längd						
1-12 mån	59	29	31	39	28	24
13-24 mån	55	31	31	35	31	29
25-36 mån	60	31	35	47	35	38
37-48 mån	64	35	42	54	<u>49</u>	37
49 mån -	64	33	37	47	33	32

SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med föreliggande studie var att undersöka den sociala, ekonomiska och hälsomässiga situationen bland arbetslösa medlemmar i Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund (SKTF). Undersökningen genomfördes med hjälp av ett frågeformulär som tillsändes 1394 slumpmässigt utvalda arbetslösa SKTF-medlemmar. Undersökningen genomfördes under perioden maj-juni 1997. Svarsfrekvensen var lite drygt 67 procent efter det att de som vid undersökningstillfället frånräknats.

EKONOMISKA SVÄRIGHETER UNDER ARBETSLÖSHET: Att förlora jobbet innebär för den absoluta merparten människor en sänkt levnadsstandard. Arbetslöshetsunderstöd och andra ekonomiska stödformer täcker inte på långa vägar bortfallet av en löneinkomst.

Ekonomiskt har arbetslösheten för SKTF-medlemmar medfört att drygt fyra av 10 har tvingats avstå från endera läkar- eller tandläkarbesök eller tvingats avstå från att helt eller delvis lösa ut receptbelagd medicin.

Nästan var femte (18 procent) har ansökt om socialbidrag. De som sökt socialbidrag befinner sig i en mycket utsatt ekonomisk situation. Drygt åtta av 10 bidragssökande män och nästan åtta av 10 bidragssökande kvinnor har under sin arbetslöshet av ekonomiska skäl endera avstått från läkar- eller tandläkarbesök eller ej kunnat – helt eller delvis – lösa ut receptbelagd medicin. Sju av 10 bidragssökande män och nästan åtta av 10 bidragssökande kvinnor har av ekonomiska skäl endera tvingats att pantsätta, sälja ägodelar eller byta bostad.

OMGIVNINGENS REAKTIONER PÅ ARBETSLÖSHET (SKAMGÖRANDE): Att förlora jobbet innebär även för många förändringar i status och relationer till omgivningen. Det finns otvetydiga belägg för att arbetslösa historiskt sett nedvärderats och t.o.m. ringaktats framförallt av samhällets högre skikt. Arbetslösa har betraktats som mer eller mindre moraliskt bristfälliga, som av lättja eller andra s.k. personliga egenskaper egentligen inte vill arbeta.⁹⁶

En stor del av de arbetslösa SKTF-medlemmarna har själva erfarenheter av nedvärderande attityder. Fyra av 10 har varit med om att andra betraktat dem som lata för att de går utan arbete. Drygt fyra av 10 har erfarenhet av att bli betraktade som mindre kunniga. Nästan fyra av 10 har erfarenhet av att andra varit irriterade på dem för att de går utan arbete. Grupper som framförallt har märkt av dessa attityder och reaktioner är första generationens invandrare och ensamstående med barn.

HÄLSA OCH HÄLSOFÖRÄNDRINGAR UNDER ARBETSLÖSHET: I runda tal en av sex (16 procent) besväras av mer allvarlig ohälsa dvs. har under de senaste tre månaderna i stort sett dagligen besvärats av endera magont, huvudvärk eller sömnproblem. Nästan var tredje har minst några gånger i veckan under de senaste tre månaderna besvärats av nedstämdhet och en lika stor andel av nervositet/oro. Ohälsan är mest utbredd bland första och andra generationens invandrare.

För drygt fyra av tio har arbetslösheten inneburit en försämrad psykisk hälsa och för tre av tio en försämring i det allmänna hälsotillståndet.

För den grupp arbetslösa som tvingats ansöka om socialbidrag för att klara sitt uppehälle är andelen med såväl försämrat psykiskt välbefinnande som försämrat allmänt hälsotillstånd betydligt högre. För nästan två tredjedelar av de bidragssökande kvinnorna har den psykiska hälsa försämrats och för nästan hälften av de bidragssökande männen har det skett en försämring av det allmänna hälsotillståndet.

Det finns numera omfattande belägg för att arbetslöshet kan leda till försämrad hälsa, men meningarna är delade om varför hälsoförändringar sker. I föreliggande undersökning har vi analyserat hälsoförändringar i ljuset av två förhållanden nämligen den arbetslöses ekonomiska situation och den arbetslöses erfarenheter av omgivningens skamgörande (omgivningens negativa attityder).

Resultaten av denna analys pekar på att hälsoförändringar har uppstått framförallt hos dem som är utsatta för både högre grad av ekonomisk påfrestning och mer skamgörande. För nästan två tredjedelar av dessa har arbetslösheten inneburit en försämrad psykisk

hälsa. För nästan hälften av kvinnorna och nästan sex av tio män i denna grupp har arbetslösheten inneburit ett försämrat allmänt hälsotillstånd.

FÖRÄNDRINGAR I UMGÅNGE, FRITID OCH STÄMNINGEN I FAMILJEN: För en tredjedel av de arbetslösa SKTF-medlemmarna har arbetslösheten inneburit att de mer sällan träffar och umgås med vänner och kompisar. För drygt var nionde har arbetslösheten inneburit minskade kontakter med grannar.

För något fler har arbetslösheten inneburit en ökad fritidsaktivitet (27 procent) än en minskad fritidsaktivitet (24 procent).

Första generationen invandrare är den grupp av arbetslösa SKTF-medlemmar som i större utsträckning än alla andra grupper av arbetslösa såväl minskat sitt sociala umgänge med vänner, kompisar och grannar som minskat sina fritidsaktiviteter.

En hel del studier pekar på att arbetslöshet inte bara kan innebära negativa konsekvenser för den enskilde utan även påverka relationerna i familjen.⁹⁷ För nästan en tredjedel av arbetslösa SKTF-medlemmar med hemmavarande barn under 20 år har stämningen mellan den arbetslöse och barnen/barnet försämrats och för 18 procent har relationen förbättrats. Försämrad stämning har framförallt uppstått i de fall den vuxne arbetslöse har mer av ekonomiska bekymmer och har mer erfarenheter av omgivningens nedvärderande attityder (skamgöranden). För drygt en tredjedel har arbetslösheten inneburit en försämrad relation till maka/make/sambo och för sju procent har arbetslösheten inneburit en förbättrad relation. Försämrade relationer har framförallt uppstått i de fall maken/makan/sambon är mer utsatt för ekonomiska bekymmer och har mer erfarenheter av omgivningens negativa attityder (skamgöranden).

BEHOV AV RÅD, STÖD ELLER HJÄLP: För att underlätta situationen har arbetslösa behov av råd, stöd eller hjälp. Drygt en tredjedel har behov av råd, stöd eller hjälp med att söka arbete. Nästan en tredje del med att finna lämplig utbildning och för att komma tillrätta med ekonomin. Nästan en av fyra har behov av råd, stöd eller hjälp

för att komma i psykisk balans igen. Främst är det socialbidragssökande som uttrycker hjälpbehov.

Vilka behöver man då hjälp ifrån. Framförallt är det från släkt och vänner samt arbetsförmedlingen (55 respektive 52 procent). En tredjedel har behov av hjälp från fackföreningen, drygt en femtedel från hälso- och sjukvården.

FÖRTROENDE FÖR OLIKA INSTITUTIONER: Arbetslösa kvinnor och män har störst förtroende för 'Polisen' (kvinnor 68 procent; män 61 procent), 'Försäkringskassan' och 'Radio/TV. Minst förtroende har kvinnorna för 'Regeringen' (17 procent), 'Riksdagen' (20 procent) och "Det sociala välfärdssystemet" (22 procent). Män har minst förtroende för 'Regeringen' (22 procent), "Svenska kyrkan" (26 procent) 'Riksdagen' (31 procent) och "Det sociala välfärdssystemet" (33 procent).

Förtroende för fackföreningen har 46 procent av kvinnorna och 49 procent av männen.

FÖRÄNDRINGAR I DET FACKLIGA OCH POLITISKA INTRESSET: Vad händer med det fackliga och politiska intresset under arbetslöshet? En vanlig uppfattning som inte sällan förs fram är att arbetslöshet snarare innebär en minskning än en ökning av det fackliga och politiska intresset. Ofta förs denna uppfattning fram genom att hänvisa till studier från depressionsåren under slutet av 20-talet och början 30-talet.

För arbetslösa SKTF-medlemmar har arbetslösheten för 12 procent inneburit ett ökat intresse för fackliga frågor och för 17 procent ett minskat intresse. Det är nästan en dubbelt så stor andel av männen som uppger att de minskat sitt intresse jämfört med kvinnorna. Lite drygt var femte har ökat sitt intresse och 14 procent minskat sitt intresse för politiska frågor. 9 procent har varit på ett fackligt möte under de sista 12 månaderna och 7 procent på ett politiskt möte. 5 procent har blivit mer fackligt aktiv och 11 procent mindre fackligt aktiv. Dessa siffror kan jämföras med motsvarande siffror för arbetslösa SIF-medlemmar i Göteborg.⁹⁸ Av dessa hade 30 procent under sin arbetslöshet blivit mer intresserade av politiska frågor. Var

tredje hade varit på ett fackligt möte under de senaste 12 månaderna och 10 procent blivit mer fackligt aktiva.

FRAMTIDEN: Nästan var fjärde hyser stora förhoppningar och knappt hälften små förhoppningar om att få ett arbete inom ett. Förhoppningarna är större bland yngre och korttidsarbetslösa än vad de är bland äldre och långtidsarbetslösa. Drygt var tredje har en optimistisk syn och drygt var fjärde en pessimistisk syn på framtiden. Optimisterna är yngre och pessimisterna äldre.

Det som framförallt oroar de arbetslösa är att de skall få svårigheter med att klara sin ekonomi. Drygt sex av tio oroar sig för detta. Drygt fyra av tio oroar sig för att det skall uppstå svårigheter att bygga upp en bra tillvaro för sig själv eller den egna familjen. I runda tal en av tre oroar sig för att de måste flytta, att livslusten skall försämras, att de skall drabbas av dålig fysisk och psykisk hälsa.

ARBETETS BETYDELSE: Är det viktigt eller oviktigt att få ett arbete? För 90 procent är det viktigt att ha ett arbete. I åldersgruppen under 30 år är siffran 98 procent. Det är inga större skillnader med avseende på hur länge man varit arbetslös. Siffrorna ger inget stöd för den uppfattning som ibland förs fram att betydelsen av att ha ett arbete minskar påtagligt i takt med arbetslöshetstidens längd. Skillnaderna mellan dem som varit arbetslösa högst ett år och dem som varit arbetslösa mer än fyra år är marginella.

Sammanfattningsvis visar denna undersökning av arbetslösheten hos medlemmar i Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund att arbetslösheten för många medfört negativa konsekvenser i olika avseenden. En stor del har på ett kännbart sätt drabbats ekonomiskt. Många har av ekonomiska skäl tvingats avstå från läkar- och tandläkarbesök eller inte kunnat lösa ut receptbelagd medicin. Att tvingas avstå från läkarbesök innebär i praktiken att inte ha råd att utnyttja den service som man inbetalat skatt för på grund av de marginaleffekter som patientavgifterna innebär. Många har även drabbats ekonomiskt på

annat sätt som t.ex. genom att tvingas pantsätta och sälja ägodelar eller byta bostad.

Man skulle möjligen kunna förvänta sig att samhällets attityder mot arbetslösa skulle vara mer ödmjuka än vad som är fallet. Allt fler borde rimligen ha någon inom familj och vänkrets som drabbats av försämringarna på arbetsmarknaden. Denna undersökning visar dock en mörk bild vad gäller detta. Den visar att attityderna mot arbetslösa i många fall är nedlåtande.

Denna undersökning visar att i spåren av arbetslöshet har det följt försämrad hälsa för en stor del av de arbetslösa. Försämringen sammanhänger till betydande delar med den ekonomiska situationen och omgivningens bristande förståelse.

Det brukar ibland hävdas att det är lättare att vara arbetslös när många andra också är det. I en mening är detta korrekt. Men samtidigt innebär hög arbetslöshet att det är svårare för den enskilde individen att få ett arbete eftersom konkurrensen om varje enskild ledig plats är så mycket större. Perioder av hög arbetslöshet innebär dessutom att arbetslöshetsperioden för varje enskild individ blir längre än vad den är under perioder av låg arbetslöshet.

Som framgått har arbetslösa mycket lågt förtroende för 'Regering', 'Riksdag' och "Det sociala välfärdssystemet". Detta sammanhänger troligen med att det är dessa institutioner som sammankopplas med nedskärningar vars effekter dels medfört arbetslöshet och dels medfört otrygghet och ekonomiska försämringar för dem själva.

NOTFÖRTECKNING

- ¹ Warr, P, *Work, Unemployment and Mental Health*. Oxford. Oxford University Press, 1987. – Stafford, E, M, Jackson, P, R & Banks, M, H, Employment, Work Involvement and Mental Health in less Qualified Young People. *Journal of Occupational Psychology*, 1980, 53, 291-304. – Starrin, B, Larsson, G, Wikstrand, G, Arbetslöshetens sociala och psykiska följdverkningar – En enkätundersökning bland arbetslösa tjänstemän i Skaraborgs län. *Högskolan i Karlstad. Treff – projektet*, 1984.
- ² Warr (1987).
- ³ Se t.ex. Jahoda, M, *Employment and Unemployment. A Social-Psychological Analysis*. Cambridge University Press, 1982.
- ⁴ Se t.ex. Underlid K, *Arbeidslaus*. Oslo. Det Norske Samlaget, 1992.
- ⁵ Angelöw, B, *Att berövas sitt arbete*. Stockholm. Fri Press/Symposium, 1988.
- ⁶ Hayes & Nutman (1981).
- ⁷ Se t ex Viinamäki H, Koskela K, Niskanen L & Arnkill R, Unemployment, Financial Stress and Mental Well-Being: A Factory Closure Study. *Eur. J. Psychiat.*, 1993, 7, 2, 95-102. – Starrin, B., Rantakeisu, U. & Hagquist, C, Om arbetslöshetens ekonomi och skam. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1996, 1-2, 91-114 – Mohr G & Frese M, Arbeitslosigkeit und Depression. I Wacker, A, (Red), *Vom Schock zum Fatalismus?* Frankfurt. Surkamp, 1978. – Starrin, B & Lundberg, B. Uppsagd från järnverket – En studie av ekonomisk stress och ohälsa. *Socialmedicinsk tidskrift*, 1993, 70, 5, 221-228. – Hagquist, C & Starrin, B, Youth Unemployment and Mental Health – Gender Differences and Economic Stress. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 1996, 5, 4, 215-228. – Se Jönsson, L, R & Starrin, B, Långtidsarbetslöshet, ohälsa och sociala problem. under arbete.
- ⁸ Kessler, R, C, Turner, J, B & House, J, S, Intervening Processes in the Relationship between Unemployment and Health. *Psychological Medicine*, 1987, 17, 949-961.
- ⁹ Broman, C, L, Hamilton, V, L, & Hoffman, W, S, Unemployment and Its Effects on Families: Evidence from a Plant Closing Study. *American Journal of Community Psychology*, 1990, 18, 5, 643-659. – Conger, R, D, Elder, G, H Jr, Lorenz, F, O, Conger, K, J, Simons, R, L, Whitbeck, L, B, Huck, S, & Melby, J, N, Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability. *Journal of Marriage and the Family*, 1990, 52, 643-656. – Elder, G, H., Jr & Caspi, A, Economic Stress in Lives: Developmental Perspective. *Journal of Social Issues*, 1988, 44, 4, 25-45. – Liem, R & Liem J, H, Psychological Effects of Unemployment on Workers and their Families. *Journal of Social Issues*, 1988, 44, 4, 87-105.
- ¹⁰ Dail, P, W, Unemployment and Family Stress. *Public Welfare*, 1988, 46, 1, 30-34. De vanligaste problemen för föräldrarna i Dails studie var (a) ökade

- svårigheter att få pengarna att räcka till för mat, kläder och energi, (b) ökade svårigheter att få pengarna att räcka till för läkar- och tandläkarbesök c) en ökning av antal olösta problem och d) en ökning av konflikterna mellan föräldrar och barn.
- 11 Targ, D, B, & Perrucci, C, C, Plant Closings, Unemployment and Families. *Marriage and Family Review*, 1990, 15, 3/4, 131-145.
 - 12 Voydanoff, P, Economic Distress and Family Relations. A Review of the Eighties. I Booth, A (Ed), *Contemporary Families: Looking Forward, Looking Back*. Minneapolis. National Council of family relations, 1991.
 - 13 Se Angell, C, R, *The Family Encounters the Depression*. New York. Scribner's, 1936.
 - 14 Se t.ex. Elder, G, H, Jr. Historical Change in Life Patterns and Personality. In Baltes, P, B & Brim, O, G, Jr. (Eds), *Life-Span Development and Behavior*. New York. Academic Press, 1981. – Liker, J, K & Elder, G, H, Jr. Economic Hardship and Marital Relations in the 1930s. *American Sociological Review*, 1983, 48, 343-59.
 - 15 Se t.ex. Antonovsky, A, *Health, Stress, and Coping*. San Fransisco. Jossey-Bass Pub, 1979.
 - 16 Se t.ex Elder, G, H, & Liker, J, K, Hard Times in Women's Lives: Historical Influences across Forty Years. *American Journal of Sociology*, 1982, 88, 2, 241-269.
 - 17 Rantakeisu, U, Starrin, B & Hagquist, C, *Ungdomsarbetslöshet, vardagsliv och samhälle*. Lund. Studentlitteratur, 1996. – Rantakeisu, U, Starrin, B & Hagquist, C, Unemployment, Shame and Ill-health – An Exploratory Study, *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 1997, 6, 13-23.
 - 18 Starrin, Rantakeisu & Hagquist (1996).
 - 19 Schlozman & Verba 1979
 - 20 Warr (1987).
 - 21 Roberts, H, Pearson, J, C, Madeley, R, J, Hanford, S & Magowan, R, Unemployment and Health: the Quality of Social Support among Residents in the Trent Region of England, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 1997, 51, 1, 41-45.
 - 22 Gore, S, The Effects of Social Support in Moderating the Health Consequences of Unemployment. *Journal of Health and Social Behavior*, 1978, 19, 157-165. – Fineman, S, *White Collar Unemployment*. Chichester. Wiley, 1983.
 - 23 Warr, P, Jackson, P & Banks, M, Unemployment and Mental Health: Some British Studies. *Journal of Social Issues*, 1988, 44, 47-68.
 - 24 Winefield, A, H, Tiggeman, M & Winefield, H, R, Spare Time Use and Psychological Well-being in Employed and Unemployed Young People. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 1992, 65, 307-313.
 - 25 Cohn, R M, The Effect of Employment Status Change on Self-attitudes. *Social Psychology Quarterly*, 1978, 41, 81-93. – Kessler, R, C & Cleary, P, D,

- Social Class and Psychological Distress, *American Sociological Review*, 1982, 47, 463-478.
- ²⁶ Kaufmann, H, G, *Professionals in Search of Work. Coping with Stress of Loss and Unemployment*. New York. Wiley, 1982.
- ²⁷ Janlert, U, *Arbetslöshet och hälsa – en socialmedicinsk studie av byggnadsarbetare i Luleå-regionen*. Stockholm Arbetsmarknadsdepartementet, 1983.
- ²⁸ Wauchope, B, A, *Children Experiencing Unemployment Stress: A Comparison of Families with Stable and Unstable Employment Histories*. University of New Hampshire, 1994. (PhD dissertation).
- ²⁹ Ovesen, E, *Arbetslöshetens psykiska följdverkningar*. Stockholm. Raben & Sjögren, 1978.
- ³⁰ Se Rantakeisu, Starrin & Hagquist (1996).
- ³¹ Underlid, K, Activity During Unemployment and Mental Health, *Scandinavian Journal of Psychology*, 1996, 37, 3, 269-281.
- ³² Se Rantakeisu, Starrin & Hagquist (1996).
- ³³ *Arbetslöshetens sociala konsekvenser – erfarenheter från ett FOU- och aktionsprojekt*. Stockholm. TCO, 1985. – Se Starrin, B & Svensson, P-G, Vulnerability in the labour market – Unemployment in Europe. I Svensson, P-G & Starrin, B, (Eds), *Health Policy Development for Disadvantaged Groups*. Oslo. Scandinavian University Press, 1992.
- ³⁴ Se Starrin, B, Lundberg, B & Angelöw, B (Red), *Tillsammans blir vi starka – Om arbetslöshetens elände, vardag och motkamp*. Stockholm. Prisma, 1985.
- ³⁵ Se Rantakeisu, Starrin & Hagquist (1996). – Se även Starrin, Rantakeisu & Hagquist (1996).
- ³⁶ Det sammanvägda måttet på ekonomisk påfrestning är uppbyggt av följande frågor och följande svarsalternativ. "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats pantsätta ägodelar för att klara av Dina utgifter?". Svarsalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, någon enstaka gång", 'Nej'. – "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats låna pengar för att klara Dina utgifter?". Svarsalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, någon enstaka gång", 'Nej'. – "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats sälja ägodelar för att klara av Dina utgifter?". Svarsalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, någon enstaka gång", 'Nej'. – "Om Du plötsligt skulle hamna i en oförutsedd situation, där Du på en vecka måste skaffa fram 14.000 kr, skulle Du då kunna klara detta?". Svarsalternativen var: "Ja, utan svårighet", "Ja, men med svårighet", 'Nej'. – "Hur ofta grubblar Du över hur det skall gå med Din ekonomi under de närmaste åren?". Svarsalternativen var: "I stort sett varje dag", "Några gånger i veckan", "Högst en gång i veckan", "Mer sällan än en gång i veckan", 'Aldrig'.
- Det sammanvägda måttet på skamgöranden är uppbyggt av följande frågor och följande svarsalternativ. "Har Du varit med om att människor varit irriterade på Dig därför att Du är arbetslös?". Svarsalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", 'Nej, aldrig'. – "Har

Du upplevt att andra hållit sig undan Dig därför att Du är arbetslös?”. Svarsalternativen var ”Ja, många gånger”, ”Ja, några gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej, aldrig”. – ”Har Du sedan Du blev arbetslös varit med om att andra talat nedsättande om de som är arbetslösa?”. Svarsalternativen var ”Ja, många gånger”, ”Ja, några gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej, aldrig”. – ”Har Du upplevt att andra hållit sig undan Dig därför att Du är arbetslös?”. Svarsalternativen var ”Ja, många gånger”, ”Ja, några gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej, aldrig”. – ”Har Du känt att andra betraktat Dig som mindre kunnig därför att Du är arbetslös?”. Svarsalternativen var ”Ja, många gånger”, ”Ja, några gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej, aldrig”. – ”Har Du känt att andra betraktat Dig som lat därför att Du är arbetslös?”. Svarsalternativen var ”Ja, många gånger”, ”Ja, några gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej, aldrig”.

Faktorena ekonomisk påfrestning och skamgörande har bildats utifrån en sammanvägning av individernas svar. Sammanvägningen har bildats med hjälp av faktoranalys. Den metod som användes var ”Principal Components, Rotation Varimax”. Faktorpoäng har bildats med metod ’Regression’. De båda faktorena har dikotomiserats så att hälften faller inom det som betecknas som ”högre grad av ekonomisk påfrestning” och hälften inom det som betecknas som ”lägre grad av ekonomisk påfrestning”. På likartat sätt genomfördes dikotomiseringen för skamgörande (”mer resp. mindre skamgörande”). Därefter har kombinationer av dessa skapats.

³⁷ Den fråga som ställdes var ”Vilken skolutbildning har Du?”. Svarsalternativen var ”Ej fullföljt folkskola eller grundskola”, ”Folkskola eller enhetsskola – normalt 6-8 år”, ”Yrkesutbildning, minst ett år utöver folkskola eller liknande (yrkesskola, hushållsskola)”, ”Grundskola, realskola (även flickskola, folkhögskola, enhetsskola 9 år)”, ”Gymnasieskola (även fackgymnasium och 3-årigt gymnasium)”, ”Utbildning minst ett år utöver gymnasieskolan (t.ex. folkskollärarexamen, högskola eller universitet utan examen)”, ”Examen från universitet eller högskola”. I tabellen har de två första alternativen sammanförts.

³⁸ Se *Social Rapport 1997*. Stockholm. Socialstyrelsen, 1997.

³⁹ Se Flyttning av kostnadsskäl – Boverkets frågor om flyttning via IMU-Testologien 1991-1997. *Boverket, PM 1997-04-29*.

⁴⁰ Den fråga som ställdes var ”Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats byta bostad på grund av ekonomiska skäl?”. Svarsalternativen var ”Ja”, ”Nej”.

⁴¹ Den fråga som ställdes var ”Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats låna pengar för att klara av Dina utgifter?”. Svarsalternativen var ”Ja, flera gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej”.

⁴² Den fråga som ställdes var ”Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats sälja ägodelar för att klara av Dina utgifter?”. Svarsalternativen var ”Ja, flera gånger”, ”Ja, någon enstaka gång”, ”Nej”.

- 43 Den fråga som ställdes var "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats pantsätta ägodelar för att klara av Dina utgifter?". Svartalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej".
- 44 Den fråga som ställdes var "Om Du plötsligt skulle hamna i en oförutsedd situation, där Du på en vecka måste skaffa fram 14.000 kr, skulle Du då kunna klara detta?". Svartalternativen var: "Ja, utan svårighet", "Ja, men med svårighet", "Nej".
- 45 Den fråga som ställdes var "Har Du sedan Du blev arbetslös helt eller delvis tvingats avstå från att lösa ut receptbelagd medicin därför att Du inte haft råd?". Svartalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, några enstaka gånger", "Ja, en gång", "Nej".
- 46 Den fråga som ställdes var "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats avstå från läkarbesök därför att Du inte haft råd med besöket?". Svartalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, några enstaka gånger", "Ja, en gång", "Nej".
- 47 Den fråga som ställdes var "Har Du sedan Du blev arbetslös tvingats avstå från tandläkarbesök därför att Du inte haft råd med besöket?". Svartalternativen var "Ja, flera gånger", "Ja, några enstaka gånger", "Ja, en gång", "Nej".
- 48 Den fråga som ställdes var "Har Du varit med om att människor varit irriterade på Dig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig".
- 49 Den fråga som ställdes var "Har Du upplevt att andra hållit sig undan Dig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig".
- 50 Den fråga som ställdes var "Har Du känt att andra betraktat Dig som lat därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig".
- 51 Den fråga som ställdes var "Har Du känt att andra betraktat Dig som mindre kunnig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig".
- 52 Den fråga som ställdes var "Har Du känt att andra inte brytt sig om det Du har sagt eller det Du har gjort därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig".
- 53 Här avses att man har erfarenheter av a-e dvs. erfarenheter av att andra varit irriterade, hållit sig undan, av andra betraktats som mindre kunnig, av andra betraktats som lat, att andra inte brytt sig om det man sagt eller det man gjort.
- 54 Den fråga som ställdes var: "Tror Du att det är vanligt eller ovanligt att man i allmänhet betraktar den arbetslöse som en person ...?". Svartalternativen var: "Mycket ovanligt", "Ganska ovanligt", "Ganska vanligt", "Mycket vanligt".
- 55 Den fråga som ställdes var "Har Du under de senaste tre månaderna besvärats av Magont eller magbesvär?". Svartalternativen var "Har ej besvärats", "Har besvärats någon enstaka gång", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har

- besvärats i stort sett dagligen". Svartalternativen ", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen" sammanslagna.
- 56 Den fråga som ställdes var "Har Du under de senaste tre månaderna besvärats av Huvudvärk?". Svartalternativen var "Har ej besvärats", "Har besvärats någon enstaka gång", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen". Svartalternativen ", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen" sammanslagna..
- 57 Den fråga som ställdes var "Har Du under de senaste tre månaderna besvärats av Sömnproblem?". Svartalternativen var "Har ej besvärats", "Har besvärats någon enstaka gång", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen". Svartalternativen ", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen" sammanslagna..
- 58 Den fråga som ställdes var "Har Du under de senaste tre månaderna besvärats av Nedstämdhet?". Svartalternativen var "Har ej besvärats", "Har besvärats någon enstaka gång", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen". Svartalternativen ", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen" sammanslagna.
- 59 Den fråga som ställdes var "Har Du under de senaste tre månaderna besvärats av Nervositet eller oro?". Svartalternativen var "Har ej besvärats", "Har besvärats någon enstaka gång", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen". Svartalternativen ", "Har besvärats några gånger i veckan", "Har besvärats i stort sett dagligen" sammanslagna.
- 60 Andelen som i stort sett dagligen besvärats av "Magont eller magbesvär", "Huvudvärk", "Sömnproblem".
- 61 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar vad gäller Ditt psykiska välbefinnande?". Svartalternativen var: "Ja, mitt psykiska välbefinnande är bättre nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, mitt psykiska välbefinnande är sämre nu".
- 62 Den fråga som ställdes var: "Har Du sedan Du blev arbetslös förändrat Dina alkoholvanor?". Svartalternativen var: "Ja, jag dricker mer alkohol nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, jag dricker mindre alkohol nu".
- 63 Den fråga som ställdes var: "Har Du sedan Du blev arbetslös förändrat Dina tobaksvanor?". Svartalternativen var: "Ja, jag röker mer nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, jag röker mindre nu".
- 64 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar för Dig vad gäller Ditt allmänna hälsotillstånd" Svartalternativen var: "Ja, mitt allmänna hälsotillstånd är bättre nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, mitt allmänna hälsotillstånd är sämre nu".
- 65 Grinups - Sundgren, B, Sundh, M & Renck, B, The Barcelona/Karlstad study - A Comparative Study of Female Nursing Staff. Centre for public health, 1996.

- 66 Sundh, M, Kvinnor och vårdarbetare – Om uppsägningar och arbetsförhållanden. Centrum för folkhälsoforskning, 1996, Stencil.
- 67 Rantakeisu, U, Starrin, B & Hagquist, C, Ungdomsarbetslöshet, vardagsliv och samhälle. Lund. Studentlitteratur, 1996.
- 68 Se Jönsson, L & Starrin, B, Långtidsarbetslöshetens konsekvenser. Manus
- 69 Starrin, Lundberg (1993).
- 70 Rantakeisu, Starrin & Hagquist (1996).
- 71 Se Jönsson & Starrin (Manus).
- 72 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar i hur ofta Du träffar och är tillsammans med Dina kompisar och vänner?". Svartalternativen var: "Ja, vi träffas mer sällan nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, vi träffas mer ofta nu".
- 73 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar i hur ofta Du träffar och är tillsammans med Dina grannar?". Svartalternativen var: "Ja, vi träffas mer sällan nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, vi träffas mer ofta nu".
- 74 Den fråga som ställdes var: "Har det sedan Du blev arbetslös skett förändringar i Dina fritidsvanor?". Svartalternativen var: "Ja, jag gör färre saker på fritiden nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, jag gör fler saker på fritiden nu".
- 75 Den fråga som ställdes var: "Anser Du att Din arbetslöshetssituation påverkat stämningen mellan Dig och Ditt barn/Dina barn?". Svartalternativen var: "Ja, till det sämre", "Ingen skillnad", "Ja, till det bättre".
- 76 Den fråga som ställdes var: "Anser Du att Din arbetslöshetssituation påverkat stämningen mellan Dig och Din sambo, maka/make?". Svartalternativen var: "Ja, till det sämre", "Ingen skillnad", "Ja, till det bättre".
- 77 Den fråga som ställdes var: Hur ofta grubblar Du över hur det skall gå med Din ekonomi under de närmaste åren? Svartalternativen var: "I stort sett varje dag", "Några gånger i veckan", "Högst en gång i veckan", "Mer sällan än en gång i veckan", "Aldrig". I redovisningen är alternativen "Mer sällan än en gång i veckan" och "Aldrig" sammanslagna.
- 78 Det sammanvägda måttet på skamgöranden är uppbyggt av följande frågor och följande svartalternativ. "Har Du varit med om att människor varit irriterade på Dig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig". – "Har Du upplevt att andra hållit sig undan Dig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig". – "Har Du sedan Du blev arbetslös varit med om att andra talat nedsättande om de som är arbetslösa?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig". – "Har Du upplevt att andra hållit sig undan Dig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon en-

- staka gång", "Nej, aldrig". – "Har Du känt att andra betraktat Dig som mindre kunnig därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig". – "Har Du känt att andra betraktat Dig som lat därför att Du är arbetslös?". Svartalternativen var "Ja, många gånger", "Ja, några gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej, aldrig". I redovisningen har gruppen 'medel' utelämnats.
- 79 Den fråga som ställdes var: "Har Du någon gång sedan Du blev arbetslös sökt socialbidrag?". Svartalternativen var: "Ja, flera gånger", "Ja, någon enstaka gång", "Nej".
- 80 Den fråga som ställdes var: "Har Du behov av råd, stöd eller hjälp i något av följande för att underlätta Din situation framöver?". Svartalternativen var: "Mycket stort behov", "Ganska stort behov", "Ganska litet behov", "Mycket litet behov", "Inget behov alls".
- 81 Den fråga som ställdes var: "Tror Du att Du framöver kommer att vara i behov av t.ex. rådgivning, stöd eller hjälp i något avseende från någon av följande?". Svartalternativen var: "Mycket stort behov", "Ganska stort behov", "Ganska litet behov", "Mycket litet behov", "Inget behov alls".
- 82 Den fråga som ställdes var: "Hur stort förtroende känner Du för följande institutioner? Svartalternativen var: "Mycket stort förtroende", "Ganska stort förtroende", "Inte särskilt stort förtroende", "Inget förtroende alls".
- 83 Den fråga som ställdes var: "Har Du blivit mer eller mindre aktiv i Din fackförening sedan Du blev arbetslös?". Svartalternativen var: "Blivit mer aktiv", "Ingen skillnad", "Blivit mindre aktiv".
- 84 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar vad gäller Ditt intresse för fackliga frågor?". Svartalternativen var: "Ja, jag är mer intresserad av fackliga frågor nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, jag är mindre intresserad av fackliga frågor nu".
- 85 Den fråga som ställdes var: "Har arbetslösheten inneburit några förändringar vad gäller Ditt intresse för politiska frågor?". Svartalternativen var: "Ja, jag är mer intresserad av politiska frågor nu", "Nej, det är ingen skillnad", "Ja, jag är mindre intresserad av politiska frågor nu".
- 86 Den fråga som ställdes var: "Har Du varit på något möte eller sammankomst med någon fackförening, lantbruksorganisation, företagarorganisation eller liknande under de senaste 12 månaderna?". Svartalternativen var: "Nej", "Ja, en gång", "Ja, fler än en gång".
- 87 Den fråga som ställdes var: "Har Du varit på något möte eller sammankomst med något politiskt parti (även politiskt ungdomsförbund eller kvinnoförbund) under de senaste 12 månaderna?". Svartalternativen var: "Nej", "Ja, en gång", "Ja, fler än en gång".
- 88 Den fråga som ställdes var: "Har Du små eller stora förhoppningar om att kunna få ett arbete inom ett år?". Svartalternativen var: "Mycket stora för-

- hoppningar", "Ganska stora förhoppningar", "Varken stora eller små förhoppningar", "Ganska små förhoppningar", "Mycket små förhoppningar".
- ⁸⁹ Den fråga som ställdes var: "Ser Du optimistiskt eller pessimistiskt på Din framtid?". Svartalternativen var: "Jag ser mycket optimistiskt på framtiden", "Jag ser ganska optimistiskt på framtiden", "Jag ser varken optimistiskt eller pessimistiskt på framtiden", "Jag ser ganska pessimistiskt på framtiden", "Jag ser mycket pessimistiskt på framtiden".
- ⁹⁰ Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att jag/vi måste flytta". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹¹ Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att jag/vi får svårigheter med att få ekonomin att gå ihop". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹² Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att min livslust försämras". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹³ Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att det uppstår svårigheter att bygga upp en bra tillvaro för mig/oss". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹⁴ Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att jag drabbas av dålig fysisk hälsa". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹⁵ Den fråga som ställdes var: "Hur pass orolig är Du för att följande saker inom ett år kommer att drabba Dig och/eller Din familj?" Tillägget var "Att jag drabbas av dålig psykisk hälsa". Svartalternativen var: "Mycket orolig", "Ganska orolig", "Något orolig", "Ej orolig". Svartalternativen "Mycket orolig" och "Ganska orolig" sammanslagna.
- ⁹⁶ Helldén, A, *Social arrogans – Också ett kulturarv*. Stockholm. Carlssons bokförlag, 1994. – Se även Marsden, D & Duff, E, *Workless*. Harmondsworth. Penguin, 1975. – Se även Forsberg, E, Rantakeisu, U och Starrin, B, *Samhällskrisens offer – En närstudie*. Centrum för folkhälsoforskning. Karlstad, 1997 (manus).

⁹⁷ Rantakeisu, Starrin & Hagquist (1996).

⁹⁸ Se Starrin, B, Arbetslösa industritjänstemän – En kartläggning av arbetslösheten bland medlemmar i Svenska Industritjänstemannaförbundet avd 10 i Göteborg. (Manus).

I serien **MEDELANDEN FRÅN SOCIALHÖGSKOLAN** har utkommit:

- 1981:1 **FOSTERBARNSVÅRD OCH EKONOMI** av Peter Westlund
- 1981:2 **EN ALKOHOLENKÄT – OCH VAD SEN DÅ? En modell för alkoholundervisning i en sjätte klass** av Inger Farm och Peter Andersson
- 1981:3 **PSYKOLOGIN I SOCIALT ARBETE: EN PEDAGOGISK DISKUSSION** av Eric Olsson och Christer Lindgren
- 1982:1 **VAD BÖR EN KURATOR KUNNA?** av Karin Stenberg och Britta Stråhlén
- 1982:2 **LVM BAKGRUND OCH KONSEKVENSER** av Peter Ludwig och Peter Westlund
- 1982:3 **INSYN – ETT FÖRSÖK TILL INSYN I ARBETSMILJÖN PÅ EN SOCIALFÖRVALTNING. En intervjuundersökning** av Pia Bivered, Kjell Hansson, Margot Knutsson och P-O Nordin
- 1983:1 **AVGIFTER PÅ SOCIALA TJÄNSTER – principer och problematik** av Per Gunnar Edebalk och Jan Petersson
- 1983:2 **EN INDELNING AV RÄTTEN – hjälpmedel vid inläsning av juridiska översiktsskurer** av Lars Pelin
- 1983:3 **OM SOCIALA OMRÅDESBESKRIVNINGAR** av Verner Denvall, Tapio Salonen och Claes Zachrisson
- 1983:4 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. Del I Förhållandena 1977** av Åke Elmér
- 1983:5 **PSYKOLOGISKA FÖRKLARINGSMODELLER I SOCIALT ARBETE** av Alf Ronnby
- 1983:6 **FACKFÖRBUNDENS SJUKKASSEBILDANDE. EN STUDIE I FACKLIG SJÄLVHJÄLP 1886-1910** av Per Gunnar Edebalk
- 1984:1 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. Del II Utvecklingen 1945-1977** av Åke Elmér
- 1984:2 **FRÅGETEKNIK FÖR KVALITATIVA INTERVJUER – En sammanställning** av Hans-Edvard Roos
- 1984:3 **AKTIONSFORSKNING SOM FÖRSKNINGSSTRATEGI** av Kjell Hansson
- 1984:4 **FÖRÄNDRINGSPROCESSER INOM GRUPPER OCH ORGANISATIONER I PSYKOLOGISK OCH SOCIALPSYKOLOGISK BELYSNING** av Eric Olsson (SLUT)
- 1984:5 **ROLLSPEL – TILLÄMPNING OCH ANALYS** av Kjell Hansson
- 1985:1 **IDROTT OCH PSYKOSOCIALT ARBETE** av Kjell Hansson
- 1986:1 **ARBETSRAPPORT. Att arbeta på barn- och ungdomsinstitution – en pilotstudie** av Leif Roland Jönsson
- 1986:2 **DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV – Arbeta, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977 (1983). Del III Utvecklingen inom oförändrade grupper** av Åke Elmér

- 1986:3 UNGDOMAR, SEXUALITET OCH SOCIALT BEHANDLINGSARBETE PÅ INSTITUTION - Intervjuundersökning bland personalen på tre hem för vård eller boende i Skåne av Maud Gunnarsson och Sven-Axel Månsson
- 1987:1 FATTIGVÅRDEN INOM LUNDS STAD - den öppna fattigvården perioden 1800-1960 av Verner Denvall och Tapio Salonen
- 1987:2 FORSKNINGSETIK OCH PERSPEKTIVVAL av Rosmari Eliasson (SLUT)
- 1987:3 40 ÅRS SOCIONOMUTBILDNING I LUND av Åke Elmér
- 1987:4 VÄLFÄRD PÅ GLID - RESERAPPORT FRÅN ENGLAND av Verner Denvall och Tapio Salonen
- 1987:5 ATT STUDERA ARBETSPROCESSEN INOM SOCIALT BEHANDLINGSARBETE av Leif Roland Jönsson
- 1987:6 SOCIALTJÄNSTLAGEN OCH UNGA LAGÖVERTRÄDARE av Anders Östnäs
- 1987:7 FORSKAREN I FÖRÄNDRINGSPROCESSEN av Eric Olsson
- 1988:1 EN UPPFÖLJNING AV BARN SOM SKILTS FRÅN SINA FÖRÄLDRAR av Gunvor Andersson
- 1988:2 THE MAN IN SEXUAL COMMERCE av Sven-Axel Månsson
- 1988:3 FRÅN MOTSTÅND TILL GENOMBROTT. DEN SVENSKA ARBETSLÖSHETSFÖRSÄKRINGEN 1935-54 av Per Gunnar Edebalk
- 1988:4 MALMÖ - i kulmen av fattigdomscykeln av Tapio Salonen
- 1988:5 PROJEKT ÖSTRA SOCIALBYRÅN - en processbeskrivning av ett förändringsarbete med förhinder av Anna Meeuwisse
- 1988:6 UTDELNINGEN AV SPRUTOR TILL NARKOMANER I MALMÖ OCH LUND av Bengt Svensson
- 1988:7 HEMTJÄNSTEN PÅ 2000-TALET red av Peter Andersson
- 1989:1 FATTIGLIV av Gerry Nilsson
- 1989:2 MAKT OCH MOTSTÅND - aspekter på behandlingsarbetets psykosociala miljö av Leif R Jönsson
- 1989:3 FOSTERHEMSFÖRVALTNINGEN av Bo Vinnerljung
- 1989:4 GUSTAV MÜLLER OCH SJUKFÖRSÄKRINGEN av Per Gunnar Edebalk
- 1990:1 DET ÄR RÄTT ATT FRÅGA VARFÖR - undersökningar om socialt arbete red av Verner Denvall
- 1990:2 SCENFÖRÄNDRING - FORSA-symposiet Helsingborg/Gilleleje
- 1990:3 KULTURMÖTEN INOM SOCIALTJÄNSTEN - erfarenheter och reflektioner red av Immanuel Steen
- 1990:4 HEMMABOENDEIDEOLOGINS GENOMBROTT - åldringsvård och socialpolitik 1945-1965 av Per Gunnar Edebalk

- 1991:1 **PROJEKTILLVARO** – en processanalys av ett socialbyråprojekt
av Anna Meeuwisse
- 1991:2 **ORGANISATIONENS PÅVERKAN PÅ SJUKFRÅNVARON** – hur en forskningsprocess
och en personlig utvecklingsprocess kan integreras med hjälp av
handledning av Katrin Tjörvason
- 1991:3 **SEXUALITET OCH SOCIALT ARBETE PÅ INSTITUTION** av Åsa André
- 1991:4 **MIND THE GAP** – en reseberättelse från England 1-8 april 1990 av
Mats Dahlberg, Jan Lanzow Nilsson, Margot Olsson och Claes Norinder
(red)
- 1991:5 **DRÖMMEN OM ALDERDOMSHEMMET** – Aldringsvård och socialpolitik 1900-1952
av Per Gunnar Edebalk
- 1992:1 **POLICY, INTEREST AND POWER. Studies in Strategies of Research
Utilization** av Kjell Nilsson
- 1992:2 **STÖD och AVLASTNING. Om insatsen kontaktperson/-familj**
av Gunvor Andersson
- 1992:3 **REHABILITERING AV TORTYRSKADADE FLYKTINGAR I MALMÖ.
Utvärderingsrapport** av Norma Montesino
- 1992:4 **MÅL, VERKSAMHETSMEDEL OCH BEHANDLINGSIDEER I TVÅ MÄNNISKOBEHANDLANDE
ORGANISATIONER** av Marie Söderfeldt
- 1992:5 **235 SYSKON MED OLIKA UPPVÄXTÖDEN** – en retrospektiv aktstudie
av Bo Vinnerljung
- 1993:1 **GRÄNSÖVERSKRIDANDE I PRAKTIK OCH FORSKNING – TVÅ EXEMPEL**
av Bo Vinnerljung
- 1993:2 **HÖRSELSKADADE I ARBETSLIVET – Ett stress/kontroll perspektiv –**
av Ann-Christine Gullacksen
- 1993:3 **NORMALITY, SOCIAL WORK AND THE CREATION OF EVERYDAY LIFE
SETTINGS** av Matts Mosesson (ed)
- 1993:4 **SEVEN SWEDISH CASES: PRODUCTION REGIME, PERSONELL POLICY
AND AGE STRUCTURE IN SEVEN SWEDISH FIRMS IN THE ERA OF THE
SWEDISH MODEL** av Gunnar Olofsson och Jan Petersson
- 1994:1 **BOENDEBASEN I KRISTIANSTAD – EN UTVÄRDERING** av
Bengt Svensson
- 1994:2 **Omsorgens vardag och villkor: 20 DOKTORANDER GRANSKAR FEM
AVHANDLINGAR** red av Åsa André och Rosmari Eliasson
- 1994:3 **LVM-VÅRD AV NARKOMANER. Rapport från Avgiftningsenheten i
Malmö: Patienterna, arbetsmetoderna och resultaten** av
Kerstin Nilsson och Dolf Tops

- 1995:1 **SAMARBETE - NYCKELN TILL FRAMGÅNG.** En undersökning av teamarbetets betydelse i rehabiliteringen av långtidssjukskrivna av Anna-Lena Dahlquist
- 1995:2 **UTVÄRDERING OCH KVALITETSSÄKRING I SOCIALT ARBETE - Rapport från FORSA-symposiet 14-16 september 1995** red av Håkan Jönson
- 1995:3 **VÄGEN ÖVER LYCKEBO**
Från sluten psykiatrisk vård till vanlig äldreomsorg av Pauli Leppalainen
- 1995:4 **SAMSPEL I VARDAGSLIV**
En studie av möten mellan utvecklingsstörda, föräldrar och personliga assistenter - en processbeskrivning av Eina Linder och Inger Sköld
- 1996:1 **SOCIALTJÄNSTEN OCH MINNESOTAMODELLEN - Ett samarbetsprojekt mellan människobehandlande organisationer** av Claes Levin
- 1996:2 **"DET MÅSTE SE UT SOM EN ARBETSPLATS" - Om interorganisatorisk samverkan för att yrkesrehabilitera gravt funktionshindrade** av Ove Mallander
- 1997:1 **DISPONENT I BRYTNINGSTID** av Lars Harrysson
- 1997:2 **BURNOUT?** av Marie Söderfeldt
- 1997:3 **PSYKOSOCIAL ARBETSMILJÖ I MÄNNISKOVÅRDANDE ARBETE** av Björn Söderfeldt och Marie Söderfeldt
- 1997:4 **"DET ÄR I ALLA FALL MITT BARN!" - En studie om att vara missbrukare och mamma skild från barn** av Karin Trulsson
- 1997:5 **FRIVILLIGA ORGANISATIONER OCH KORPORATIV POLITIK - En fallstudie av Folkhälsoinstitutets, RFSUs, RFSLs och Noarks arks samarbete om hivförebyggande samhällsinsatser** av Jan Arne Magnusson
- 1997:6 **TANKEFIGURER I SOCIALT ARBETE - Operationalisering och reflektion** av Immanuel Steen
- 1997:7 **SOCIALHÖGSKOLAN I LUND 50 ÅR** red av Per Gunnar Edebalk, Inger Farm och Hans Swärd
- 1997:8 **ÖVERVÄLTRINGAR FRÅN SOCIALFÖRSÄKRINGAR TILL SOCIALBIDRAG** av Tapio Salonen
- 1997:9 **UNGDOMAR I TVÄNGSVÅRD. RÄBYUNDERSÖKNING 94** av Claes Levin
- 1997:10 **EN NY GENERATION HEROINMISSBRUKARE I MALMÖ. ("Det finns inget rökheroïn")** av Dolf Tops och Marianne Silow
- 1997:11 **FRIHET, JÄMLIKHET, BRODERSKAP - Bilden av de äldre i PRO-Pensionären 1941-1995** av Håkan Jönson

- 1997:12 **HANDIKAPPIDROTT - MELLAN TÄVLING OCH REHABILITERING**
En studie av handikappidrotten mellan idrottsrörelse och handikapprörelse med utgångspunkt från fallstudien rullstols-tennis av Anders Östnäs
- 1997:13 **TIDARINGARS KOMPETENS OCH LEVNADSFÖRHÅLLANDEN**
av Gunvor Andersson och Lotta Linge
- 1998:1 **STRAFF ELLER BEHANDLING? - om statens strategier mot gränsöverträdande ungdom under 1900-talet** av Kerstin Svensson
- 1998:2 **BETRAKTELSE AV ARBETE OCH ARBETSMARKNAD. En kartläggning av hur långtidssjukskrivna, långtidsarbetslösa och mottagare av socialbidrag i Vellinge kommun uppfattar sina resurser i förhållande till arbetsmarknad och självförsörjning** av Lars Harrysson

Exemplar kan rekvideras från socialhögskolans expedition, adress
Socialhögskolan, Box 23,1 221 00 LUND

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Box 23
221 00 Lund
046-222 00 00